

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

Bakalářská práce

2016

Kryštof Pech

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

Alternativní tresty a role Probační a mediační služby

Bakalářská práce

Autor: Kryštof Pech
Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Vedoucí práce: JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.

Zadání bakalářské práce

Autor: Kryštof Pech

Studium: U13191

Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název bakalářské práce: Alternativní tresty a role Probační a mediační služby

Název bakalářské práce AJ: Alternative punishments and the role of Probation and Mediation Service

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Zaměřím se na jednotlivé druhy alternativních trestů, popíši jejich charakteristiku, právní úpravu a budu se věnovat i náplni práce sociálních pracovníků. V další části se pokusím pomocí výzkumu zmapovat, jaké má neodborná veřejnost povědomí o těchto trestech. Zvolené metody a techniky: dotazníky, ankety.

ŠTERN, Pavel. Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Vyd. 1. Editor Lenka Ouředníčková, Dagmar Doubravová. Praha: Portál, 2010 ŠČERBA, Filip. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě: možnosti řešení trestných činů. Vyd. 1. Editor Lenka Ouředníčková, Dagmar Doubravová. Praha: Leges, 2014 Odborné časopisy pro trestní právo a obory související: Trestní právo, Trestně právní revue, Státní zastupitelství

Garantující pracoviště: Katedra sociální práce a sociální politiky,

Ústav sociální práce

Vedoucí práce: JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.

Oponent: JUDr. Olga Sovová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 4. 12. 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 18. 3. 2016

Kryštof Pech

Poděkování

V první řadě děkuji JUDr. Miroslavu Mitlöhnerovi, CSc. za to, že se ujal vedení mé práce a za všechny podnětné rady, které mi předal. Dále děkuji mým nejbližším, rodině a přátelům za podporu v době vytváření této práce. A v neposlední řadě děkuji všem respondentům, kteří se stali součástí mého výzkumu a bez nichž by nemohl být uskutečněn.

Abstrakt

PECH, Kryštof. *Alternativní tresty a role probační a mediační služby*. Hradec Králové, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.

Tématem práce jsou alternativní tresty a role Probační a mediační služby ČR a jejich pracovníků. Nejdříve se práce zabývá vymezením toho, co to je probační a mediační služba a jednotlivými jejími agendami a náplní práce. Dále je zde kapitola skrze niž si můžeme definovat základní trestně právní pojmy, které s tímto tématem úzce souvisí. Ve třetí kapitole se již práce věnuje jednotlivým alternativním trestům zvlášť, popisuje je a uvádí je ve spojitosti s činností probačních úředníků při jejich udělování. Poté následuje metodická část, ve které je popsán provedený výzkum. Hlavním cílem výzkumu bylo zmapovat povědomí široké neodborné veřejnosti o alternativních trestech a Probační a mediační službě. Za účelem naplnění hlavního cíle byl zvolen kvantitativní výzkum a jako výzkumná metoda byl použit dotazník.

Klíčová slova: Probační a mediační služba, probace, mediace, trest, alternativní trest, probační úředník.

Abstract

PECH, Kryštof. *Alternative punishments and role of the Probation and Mediation service*. Hradec Králové, 2016. Bachelor Degree Thesis. University of Hradec Králové, Ústav sociální práce. Leader of the Bachelor Degree Thesis: JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.

The subject of this work are alternative punishments and role of the Probation and Mediation service and its employees. Firstly it deals with a concept of the Probation and Mediation Service and its individual agendas. Next chapter is about terms of criminal law, which are in direct connection to the main subject. In the third chapter there are particular alternative punishments described one by one with accent on job description of probation officers. Then it's followed by methodical part, which describes the research. The main object was to chart unprofessionals knowledge of the Probation and Mediation Service and alternative punishments. For that reason, qualitative research was chosen and a questionnaire was used as the main technique.

Key words: the Probation and Mediation Service, probation, mediation, punishment, an alternative punishments, probation officer.

Obsah

Úvod	11
1 Probační a mediační služba.....	13
1.1 PMS obecně	14
1.2 Agendy PMS	16
1.2.1 Probace	16
1.2.2 Parole	18
1.2.3 Mediace	21
1.3 Pracovník PMS	26
2 Trestněprávní kontext	28
2.1 Trestný čin.....	28
2.1.1 Druhy trestných činů	30
2.1.2 Přechin.....	30
2.1.3 Zločin	31
2.1.4 Zvlášť závažné zločiny.....	31
2.2 Čin jinak trestný a beztrestný	32
2.2.2 Čin jinak trestný.....	32
2.2.3 Čin beztrestný	32
2.3 Tresty	33
2.3.1 Pojem a účel trestu	33
2.4 Základní zásady ukládání trestů	34
2.5 Druhy trestů.....	35

2.5.1 Odnětí svobody	36
2.5.2 Výjimečný trest.....	37
3 Alternativní tresty	38
3.1 Alternativní tresty obecně	38
3.2 Domácí vězení	39
3.3 Obecně prospěšné práce	42
3.4 Propadnutí majetku	45
3.5 Peněžitý trest	46
3.6 Propadnutí věci	47
3.7 Zákaz činnosti.....	48
3.8 Zákaz pobytu	49
3.9 Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.....	50
3.10 Ztráta čestných titulů nebo vyznamenání.....	51
3.11 Ztráta vojenské hodnosti	52
3.12 Vyhoštění.....	52
4 Metodická část.....	54
4.1 Uvedení výzkumu	54
4.2 Analýza výzkumu	56
4.3 Sociometrické údaje.....	57
4.4 Analýza otázek vztahujících se k dílčímu cíli 1	61
4.5 Analýza otázek vztahujících se k dílčímu cíli 2	64
4.6 Analýza otázek vztahujících se k dílčímu cíli 3	67

4.7 Srovnání respondentů podle věku.....	69
4.8 Shrnutí výzkumné části.....	70
Závěr.....	73
Seznam tabulek	76
Seznam grafů.....	76
Seznam literatury a informačních zdrojů.....	77
Necitovaná pomocná literatura	80
Seznam příloh.....	I
Příloha A.....	II

Úvod

Tématem bakalářské práce jsou alternativní tresty a role Probační a mediační služby při jejich realizaci. Toto téma jsem si určil hlavně proto, že mi připadá zajímavé a zároveň mám pocit, že široká veřejnost nemá o agendě Probační a mediační služby a také o alternativních trestech moc velké povědomí. Chtěl bych tedy, aby tato práce do budoucna sloužila jako jednoduchý a komplexní exkurz do této problematiky pro každého, kdo do ní bude chtít proniknout.

Teoretická část této práce bude hrát roli v tom, že si v ní definujeme základní pojmy z oblasti alternativních trestů a probační mediační služby a zasadíme si je do trestně právního kontextu a do kontextu sociální práce. Prostřednictvím výzkumné části a mnou zvoleného výzkumu bych chtěl ověřit můj odhad, který jsem zmínil výše, tedy že podle mě nemá široká veřejnost o tomto tématu moc dobré povědomí.

Nejdříve objasním, co je to Probační a mediační služba, přiblížím její hlavní činnosti tím, že definuji pojmy jako probace, mediace či parole. V první kapitole také stručně proberu historický vývoj této organizace na našem území spolu s její zákonnou úpravou. Podívám se také na obecnou charakteristiku sociálního pracovníka jako probačního úředníka.

V další kapitole celé téma zasadím do kontextu trestního práva. Budu tedy definovat pojmy, které se budou vyskytovat v celé práci. Budou to pojmy jako trestný čin, zločin, přečin, trest a další výrazy, které jsou klíčové pro orientaci v trestněprávní problematice. Na toto se bude přímo vázat slovní spojení alternativní trest, které je jádrem celé této práce.

Obsahem navazující kapitoly budou tedy alternativní tresty. Zde nejprve objasním, co to vlastně alternativní trest je, kdy je ukládán a proč. Postavím ho vedle trestu odnětí svobody a pokusím se o jejich srovnání. Dále se budu zabývat jednotlivými druhy alternativních trestů. Podívám se na způsob jejich výkonu, na to v jakých případech a komu jsou ukládány a pokusím se i objasnit činnost probačních úředníků při výkonu alternativních trestů.

Dále bude navazovat druhá velká část této práce, což bude část metodická, tedy výzkumná. Pro tuto konkrétní práci jsem si vybral model kvantitativního výzkumu. Prostřednictvím toho budu zkoumat povědomí široké neodborné veřejnosti o problematice alternativních trestů a Probační a mediační služby.

1 Probační a mediační služba

Práce se zabývá alternativními tresty, v jejichž uplatňování hraje svojí roli Probační a mediační služba ČR (dále PMS), a tak nejdříve tuto organizaci představím. Toto představení začnu krátkým exkurzem do historie vzniku PMS a dále se podívám na základní údaje o PMS.

Pavel Štern uvádí, že provádění podobné činnosti, jakou dnes vykonává PMS, bylo na našem území realizováno již před rokem 1989. Bylo to například středisko postpenitenciární péče pracující v rámci projektu Výzkum faktorů recidivy, které vzniklo po spolupráci Národního výboru hl. m. Prahy s Výzkumným ústavem kriminologickým při tehdejší generální prokuratuře. Dále byla v rámci systému vězenství zřizována místa sociálních pracovníků, kteří napomáhali vězňům po dobu výkonu trestu udržovat kontakt s jejich rodinami a sociálním prostředím a připravovali podmínky pro jejich případné propuštění. Také se například v otevřeném dopise zaměstnanců Výzkumného ústavu kriminologického v době tzv. Pražského jara 1968 objevil i návrh na zřízení nových probačních center.(Štern a kol., 2010)

Štern dále uvádí, že po roce 1989 se začínají objevovat další aktivity, které pomohly k vytvoření základů pro budoucí PMS. Jednou z nich bylo v roce 1991 zavedení institutu alternativ, hlavně šlo o experiment Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež zahájený odborníky Ústavu státu a práv ČSAV a dalšími odborníky z řad sociální práce s mládeží. Byl zde nově prvek zapojení pachatele, se zaměřením na odstranění následků jeho jednání, a zapojení poškozeného s možností ovlivňovat proces odškodnění. Byly to vlastně první prvky mediace při řešení trestného činu. V roce 1993 byl do trestního práva zaveden institut odklonu – diverze, tedy podmíněného zastavení trestního stíhání a v roce 1996 byly zavedeny další dva instituty alternativ tzv. narovnání a trest obecně prospěšných prací. Během roku 1996 začala ověřovací činnost budoucí PMS. Ministr spravedlnosti zřídil funkční místa pracovníků u každého okresního soudu. Nejdříve byla místa obsazována stávajícími soudními úředníky, kteří zajišťovali administrativně-technický výkon trestu obecně prospěšných prací a formálně kontrolovali chování obviněných v institutu s uloženou zkušební dobou. Postupně začali tato místa obsazovat lidé vzdělaní v oboru sociální práce, kteří si zde prohlubovali vzdělání a společně se soudci, státními zástupci a dalšími odborníky spoluvytvářeli koncepční materiály k budoucímu zákonu o PMS.

Významný vliv měla také katedra sociální práce na pražské UK, kde byli studenti vedeni k zájmu o profesní uplatnění v trestní justici. První absolventi patřili k pracovníkům v tomto oboru, budoucím pracovníkům PMS, a v roce 1994 studenti spolu s vyučujícími založili Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici (dnes Sdružení pro probaci a mediaci, o. s.). Ještě v době, kdy byl zákon o PMS připravován, se objevila potřeba připravit pro v budoucnu vzniklou organizaci, kvalifikované pracovníky. Byl proto zpracován Kvalifikační vzdělávací program pro úředníky a asistenty Probační a mediační služby a v letech 1999 až 2000 byl realizován první ročník.(Štern a kol., 2010)

„Probační a mediační služba vznikla schválením zákona č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě a v rámci justice působí od 1. ledna 2001. Probační a mediační služba je organizační složkou státu a její činnost spadá do resortu Ministerstva spravedlnosti ČR. Probační a mediační služba je pověřena výkonem probace a mediace u případů projednávaných v rámci trestního řízení.“(Rabiňáková, 2006, s. 47)

1.1 PMS obecně

V čele organizace stojí její ředitel, který je jmenován a odvoláván ministrem spravedlnosti. Pod vládní resort ministerstva spravedlnosti také PMS přímo spadá. *„PMS ČR je organizační složkou státu, není právnickou osobou, jedná jménem státu v rozsahu své působnosti. PMS ČR je účetní jednotkou.“*(Organizační řád PMS ČR, 2011, s. 2) Statut poradního orgánu ministerstva spravedlnosti má Rada pro probaci a mediaci projednávající koncepční a metodické materiály. Ústředním orgánem je ředitelství sídlící v Praze a pod něj dále spadají jednotlivá střediska. Těchto středisek je 74 s tím, že většina jich působí přímo v sídlech okresních soudů, ke kterým náleží. Dále je v každém krajském městě zřízeno středisko PMS, které má vedle svých běžných odborných činností za úkol také metodické vedení příslušných okresních středisek.(Rabiňáková, 2006)

PMS je, jak už jsem uvedl výše, zřízena zákonem č. 257/2000 Sb. Je to hlavní zákonná norma, podle které má organizace vykonávat své hlavní činnosti probace a mediace. Není to však jediná norma, podle níž se její práce řídí. Aktivity PMS jsou dále ovlivňovány zákony č. 140/1961 Sb. trestním zákonem, zákonem č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád), zákonem č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ale třeba i zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, kdy je orgán sociálně-právní ochrany dětí povinen na základě § 51 odstavce

5 c) „poskytnout Probační a mediační službě na její žádost informace v rozsahu potřebném pro trestní řízení;“.(zákon č. 359/1999 Sb., § 51)

PMS spolupracuje s řadou státních i nestátních subjektů tak, aby docílila co nejefektivnějších výsledků své činnosti. Jde-li o věci předávání informací a podkladů pro vypracovávání zpráv, jsou to často sociální kurátoři, kurátoři pro mládež a pracovníci oddělení péče o děti a mládež. Dále týká-li se práce probačního úředníka preventivních či resocializačních programů, spolupracuje s protidrogovými koordinátory okresních úřadů a dalšími odborníky zabývajícími se psychosociálním poradenstvím, prací s rizikovou mládeží či s osobami závislými na drogách.(Žatecká, 2007) PMS spolupracuje také s orgány sociálního zabezpečení, se školami a školskými zařízeními, zdravotnickými zařízeními, registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi, sdruženími občanů, nadacemi a dalšími institucemi. Také spolupracuje s orgány sociálně-právní ochrany dětí a poskytujícími dávky pomoci v hmotné nouzi společensky nepřízpůsobeným občanům. Všechny tyto orgány jsou povinny na požádání zaměstnance PMS, bez zbytečného odkladu poskytnout požadované údaje, pokud tomu nebrání zákon nebo oprávnění v něm uvedené. Při výkonu své práce spolupracují úředníci PMS také s Vězeňskou službou a justiční stráží ČR.(zákon č. 257/2000 Sb., §5 dle Jelínek, 2008)

PMS se snaží působením probace a mediace o naplňování trestní spravedlnosti hlavně o to, aby bylo účinně a efektivně rozhodováno o alternativách trestním řízení, snaží se o ukládání a zajišťování výkonu alternativních trestů a také se snaží vyvolat odpovídající reakce na spáchané trestné činy. Dále se podílí na snaze urovnávat konflikty mezi obviněnými a poškozenými a součástí poslání PMS je také prevence a snižování rizik recidivy trestné činnosti. Toto snažení má shrnuto v třech hlavních vytyčených cílech, které jsou:

- Integrace pachatele – PMS usiluje o zařazování pachatelů do společnosti bez dalšího porušování zákonů. Tato integrace směřuje pachatele k respektování norem a právního stavu společnosti a o jeho zařazení a uplatnění.
- Participace poškozeného – Snaha o zapojení poškozeného do procesu odškodnění, řešení následků trestného činu a o obnovení jeho pocitu bezpečnosti a důvěry v trestní systém společnosti.
- Ochrana společnosti – Snaha přispívat k ochraně společnosti řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.(Organizační řád PMS ČR, 2011)

Existuje několik klíčových oblastí činnosti PMS. První se odehrává během přípravného trestního řízení a řízení před soudem. V této fázi jsou nabízeny obviněnému a poškozenému služby, které jsou zaměřeny na urovnání konfliktu mezi oběma stranami. Je to hlavně služba mediace, kterou si popíšeme podrobněji později, ale mohou to být i další činnosti směřující k urovnání konfliktu. Cílem PMS je v tuto chvíli připravit a zajistit pro státního zástupce nebo soudce potřebné podmínky, které by umožnily uložení některé z alternativních sankcí pachateli. Poté přichází na řadu vykonávací řízení, ve kterém činnost pracovníka PMS kontinuálně navazuje na předchozí činnost. Na starosti zde má hlavně organizaci, výkon a kontrolu alternativního trestu a případných opatření uložených odsouzenému. Jsou to tedy činnosti spojené s výkonem probačního dohledu, parole a dalších alternativních sankcí.(Štern a kol., 2010)

1.2 Agendy PMS

Nyní představím jednotlivě hlavní agendy PMS, tedy probaci, paroli a mediaci. Popíši je a zvláště k nim přiřadím konkrétní činnosti pracovníků PMS. „*Zákonem o PMS ČR jsou úředníci a asistenti pověřeni výkonem probace a mediace. Tyto odborné činnosti vykonávají v rámci své práce s dospělými klienty, s mladistvými a s dětmi mladšími 15 let.*“ (Rabiňáková, 2006, s. 48)

1.2.1 Probace

Pojem probace v sobě zahrnuje všechny aktivity pracovníků PMS, které vykonávají v rámci probačních činností. Nyní tuto první hlavní agendu PMS přiblížím.

Zákon o PMS říká, že pojmem probace se rozumí: „*organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen "obviněný"), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.*“ (zákon č. 257/2000 Sb., §2 dle Jelínek, 2008)

Toto je popis probace z pohledu zákona, který říká, že v rámci probace má PMS za úkol zajistit efektivní výkon alternativních trestů a výkon uloženého probačního dohledu. Podle Kroftové a Ouředníčkové znamená probace práci úředníka s klientem v pravidelném

osobním kontaktu, při kterém je využíváno prvků pomoci i kontroly.(Kroftová a Ouředníčková dle Matoušek a kol., 2005) Žatecká k těmto prvkům přidává ještě prvek poradenství a dále píše o tom, že probace vyvažuje poměr trestní represe a prevence a z pohledu pachatelů méně narušuje jejich sociální vazby a méně je psychicky terorizuje.(Žatecká, 2007) Uvádím tyto dva pohledy na probaci ne proto, že jeden by byl správný a druhý špatný, ale pro porovnání toho, jak se dá na probaci nahlížet různě podle optiky oboru, který se jí zabývá.

Probační dohled odsouzenému stanoví svým rozhodnutím soud nebo státní zástupce. Tento dohled je vykonáván osobními setkáními klienta, tedy odsouzeného, a pracovníka PMS. Na první setkání je klient pozván písemně, nejedná-li se o případ dohledu nad odsouzeným podmíněně propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody, o kterém si více povíme později. Pracovník s klientem vytvoří plán dohledu, který je dělen do jednotlivých kroků a vychází z rizik a potřeb klienta a podmínek daných soudem nebo státním zástupcem nebo zákonem. Jsou zde popsány aktivity odsouzeného, které mají vést k tomu, že povede řádný život. Co se týká rizik, tak jsou zde kroky a opatření, která mají minimalizovat možnost recidivy trestné činnosti klienta. Mohou to být různá omezení, jako zákaz navštěvování nevhodného prostředí nebo různých společenských či sportovních akcí, ale také to může být povinnost léčby nějaké závislosti či podrobení se probačnímu resocializačnímu programu atd.... Tato rizika a opatření s nimi spojená mohou vycházet z analýzy probačního úředníka nebo z nařízení soudu. U klientových potřeb to budou kroky, které se mohou týkat například zajištění bydlení nebo práce. A dále jsou v tomto plánu zahrnuty povinnosti, které má dány klient zákonem, mohou to být záležitosti jako plnění vyživovací povinnosti nebo jiná majetková plnění. Dluhová problematika je velmi častá. Celý tento plán může být v jednotlivých krocích vymezen termíny, do kterých mají být tyto kroky plněny a také by měl být plán průběžně vyhodnocován a v případě potřeby aktualizován. Klient má ve vztahu k pracovníkovi povinnosti, jako je plnění plánu dohledu, docházení na konzultace, informování pracovníka o změnách bydliště, zaměstnání, plnění povinností a omezení stanovených soudem a také má povinnost umožnit pracovníkovi PMS vstup do obydlí, v němž se zdržuje. O těchto povinnostech, stejně tak jako o důsledcích jejich nedodržování, je klient pracovníkem informován na prvním setkání. V rámci návštěvy v místě bydliště odsouzeného se pracovník snaží poznat sociální prostředí klienta a jeho zázemí a vztahy k jeho okolí. Někdy to dává i možnost v rámci dohledu spolupracovat s poškozenými, oběťmi trestného činu, což má v této činnosti své místo. Pracovník má takto

příležitost promluvit s poškozenými, vyslechnout je, případně jim poskytnou odpovědi na dotazy či základní právní poradenství. V rámci probačního dohledu může klient absolvovat probační resocializační programy. Ty jsou zajišťovány převážně neziskovými organizacemi spolupracujícími s PMS. Absolvování těchto programů může být buďto na základě rozhodnutí soudu, jako jedno z opatření dohledu, nebo se pro něj klient může rozhodnout sám po svém uvážení. Pracovník vykonávající probační dohled je poté v kontaktu s vedoucím programu a na konci od něj obdrží zprávu o tom, jak práce s klientem probíhala a jaký má výsledek. (Tesař dle Štern a kol., 2010) O průběhu dohledu zpracovává probační úředník zprávy, zpravidla jednou za šest měsíců, není-li tato lhůta stanovená soudem jinak. Ve zprávě jsou informace o aktuální životní situaci klienta, pracovníkově zhodnocení dosavadní spolupráce s návrhy na další postup a případný návrh postihu klienta při neplnění podmínek dohledu. Probační dohled je ukládán v případech podmíněného trestu, podmíněného upuštění od potrestání, náhrady vazby dohledem a podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Dohled jako náhrada vazby, součást výchovného opatření nebo v rámci trestního opatření jako součást podmíněného odsouzení a podmíněného propuštění z vězení může být uložen mladistvému. Také lze uložit dítěti mladšímu patnácti let, které spáchalo čin jinak trestný. (Kroftová a Ouředníčková dle Matoušek a kol., 2005)

1.2.2 Parole

Práce s odsouzeným podmíněně propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody spadá pod agendu zvanou parole, která je součástí probačních činností PMS. „*V souvislosti s propuštěním odsouzeného z věznice pak slovem „parole“ rozumíme podmíněné propuštění na (čestné) slovo, resp. na slib odsouzeného, že se bude řádně chovat.*“ (PAROLE [online], 2002-2016) Ve většině případů mají odsouzení právo požádat si o podmíněné propuštění po odpykání poloviny uloženého trestu odnětí svobody. V případech, kdy se jedná o zvlášť nebezpečné recidivisty nebo odsouzené s výjimečným trestem, mají tuto možnost až po uplynutí dvou třetin jejich trestu. U pachatelů odsouzených na doživotí se doba uplynutého trestu prodlužuje na dvacet let. Naopak připojí-li ředitel věznice svoje kladné doporučení, může se tato povinně odpykaná doba trestu zkrátit na méně než polovinu. (Matoušková dle Štern a kol., 2010) Činnost pracovníků PMS v této oblasti se dá rozdělit na část před rozhodnutím a po rozhodnutí soudu, který projednává žádost o podmíněné propuštění z vězení podanou samotným vězněm.

Část před rozhodnutím soudu začíná již ve chvíli, kdy odsouzený ještě nepodal žádost o podmíněné propuštění. PMS doporučuje, aby pachatelé kontaktovali příslušnou pobočku služby alespoň tři měsíce před podáním žádosti. Tato lhůta má své opodstatnění. Probační pracovník po zkontaktování odsouzeným zpracovává zprávu, která slouží jako jeden z podkladů soudu nebo státnímu zástupci při rozhodování o vyhovění či zamítnutí žádosti odsouzeného. V roce 2002 byl vydán metodický pokyn ředitele PMS č. 1/2002, ve kterém jsou uvedeny zásady pro vypracování zprávy před rozhodnutím soudu. Zpráva je výsledkem individuální spolupráce pracovníka s klientem. Není pouze nástrojem pro zjišťování informací, jde o aktivní zapojení obou stran. Objektivizace zprávy je zajištěna přístupem pachatele k ní a zmíněním všech zdrojů, ze kterých byly získány informace. Jsou zde uvedeny informace o rodinných a sociálních poměrech odsouzeného, ty jsou získávány nejen z rozhovorů s klientem samotným, ale i s členy jeho rodiny a dalšími lidmi z jeho blízkého okolí, jako jsou přátelé a známí. Dále jsou tyto informace získávány například od škol, zaměstnavatelů či úřadů práce. V metodickém pokynu je kladen velký důraz na objektivizaci těchto informací klientem, která je založená na absolutní dobrovolnosti při spolupráci v době před rozhodnutím soudu. (Rozum a kol., 2004) Pracovník dále ve zprávě uvádí informace o chování pachatele ve věznici za dobu odpykávání potřebné délky trestu. Jde hlavně o to, s jakými osobami byl v kontaktu a jaký kontakt s nimi měl nebo o to, jakými odbornými programy za dobu trestu prošel a s jakým výsledkem. Také se probační úředník seznamuje s kriminální minulostí vězně. Při zjišťování těchto informací spolupracuje s Vězeňskou službou ČR. Důležitou součástí je kontakt s poškozenými nebo pozůstalými po obětech trestného činu a uvedení jejich pohledu a názoru na možné podmíněné propuštění vězně. Pracovník také provede analýzu rizik, které by mohly vést buďto k recidivě trestné činnosti nebo k páchání jiné. Jsou to hlavně záležitosti související s bydlením, zaměstnáním nebo například s léčbou různých závislostí. Ve snaze minimalizovat tato rizika probíhá spolupráce s různými sociálními zařízeními, jako jsou léčebny, azylové domy nebo úřady práce. (Matoušková dle Štern a kol., 2010) „*Na základě toho pak probační úředník/asistent soudu doporučí nebo nedoporučí podmíněné propuštění odsouzeného, případně může soudu navrhnout stanovení některých podmínek podmíněného propuštění...*“ (PAROLE [online], 2002-2016) Celá zpráva i se stanoviskem pracovníka je doručena příslušnému soudu a ten i na základě ní rozhodne o žádosti o podmíněné propuštění. Ve většině případů, kdy je žádosti vyhověno, je zároveň i soudem vysloven

dohled nad propuštěným spolu s určitými podmínkami a povinnostmi, které musí dodržovat.

Nyní přicházím k části parolové aktivity, která je po rozhodnutí soudu. Je to část zabývající se dohledem nad podmíněně propuštěným pachatelem. Tento dohled je podobný probačnímu dohledu, o kterém jsem mluvil už dříve. Dohled vykonává pracovník střediska PMS, které se nachází v místě, kde se fakticky klient zdržuje. Z tohoto důvodu to většinou není stejný pracovník, jako ten, který pracoval s odsouzeným v době před rozhodnutím soudu. Nový pracovník si vyžádá u soudu veškerou dokumentaci k danému případu, aby se mohl dostatečně seznámit s klientem a všemi podmínkami jeho podmíněného propuštění. Délka dohledu odpovídá délce zkušební doby. „*Soud při podmíněném propuštění stanoví zkušební dobu na jeden rok až sedm let, která počíná podmíněným propuštěním.*“ (Přesličková a kol., 2003, s. 67) Pracovník se s klientem pravidelně schází v předem domluvených termínech. V prvních šesti měsících pracovník hlavně sleduje schopnost klienta adaptovat se zpět na život na svobodě se všemi jeho aspekty. Především je pozornost věnována schopnosti uspokojení základních potřeb a s tím spojených úkonů, jako je zajištění bydlení, práce a zvládání dalších aktivit života v sociálním prostředí na svobodě. Má-li se zvládáním těchto činností pachatel nějaký problém, pracovník je zde, aby mu je pomohl efektivně vyřešit a případně zkvalitnit jeho kompetence k tomu, zvládat tyto problémy sám. Pracovník v takových chvílích spolupracuje s dalšími sociálními organizacemi. Aby mohl toto lépe kontrolovat, má také právo na vstup do klientova obydlí. Dohlížející úředník dále analyzuje, jestli se v životě klienta neobjevují rizika, která by zapříčiňovala možnou recidivu jeho trestné činnosti nebo výskyt jiného protiprávního jednání. K těmto rizikům se vztahují i podmínky, které pachateli určil před propuštěním soud. Je to jednak dodržení spolupráce s PMS a dále to mohou být různé povinnosti, jako absolvování některých resocializačních programů, léčebných programů či zákazy například navštěvovat určitá místa nebo nekonzumování alkoholu a jiných návykových látek. O průběhu dohledu a dodržování určených podmínek a omezení pracovník pravidelně informuje soud. Spolupracuje-li klient po celý čas trvání zkušební doby vzorně, označí po jejím skončení soud trest za odpykaný. (Matoušková dle Štern a kol., 2010) Pokud tedy klient vede řádný život, nepáchá trestnou činnost, splácí své závazky, má práci atp.... odpyká si svůj trest na svobodě. V opačném případě, tedy při nespolečnosti s PMS či neplnění daných podmínek, může dát pracovník PMS podnět soudu k tzv. proměně

podmínky, podmíněné propuštění je zrušeno a pachatel musí nastoupit zpět k výkonu trestu odnětím svobody.(Gerpl a Sedláčková, 2012)

1.2.3 Mediace

Mediace je další z hlavních oblastí činnosti PMS. Zákon o PMS říká, že: „*Mediací se pro účely tohoto zákona rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediací lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.*“ (zákon č. 257/2000 Sb., §2 dle Jelínek, 2008) V mediaci jde tedy konkrétně o proces urovnávání konfliktů mimosoudní cestou, které jsou spojené s trestným činem, a snahou je dojít k alternativnímu řešení trestné věci. Je založená na dobrovolnosti obou zúčastněných stran a na koordinaci procesu třetí stranou, tedy nezaujatou osobou mediátora. Nejde zde však pouze o nalezení trestu pro pachatele nebo o způsob odškodnění poškozeného, jde hlavně o nalezení řešení, které budou akceptovat obě strany. Nalezené řešení na konci celého procesu by mělo být i v souladu s veřejným zájmem společnosti. Díky mediaci obě strany dochází k řešení situace, ke kterému by soudní cestou dojít nemohly. Mimo PMS se mediace hojně uplatňuje i ve věcech rodinného či obchodního práva. V trestním řízení je mediace postup velmi specifický, protože v sobě spojuje nejen trestněprávní přístup, ale i veřejnoprávní přístup a zahrnuje v sobě mnoho psychologických aspektů. Je zde kladen důraz na kontakt a vzájemnou podporu se snahou vyvolávat citové reakce a tím prožívání emocionálních problémů, není zde však cílem zabývat se do hloubky psychologickými problémy.(Žatecká, 2007) „*Chápeme-li mediaci jako metodu komunikace, souvislost s psychologií je zcela zásadní. Důležitým inspiračním zdrojem mediace je systemický přístup v psychoterapii, který znamenal kvalitativní skok v teorii i praxi pomáhajících profesí. I když jde o přístup původně psychoterapeutický, s úspěchem se aplikuje i v sociální oblasti.*“ (Holá in Sociální práce, 2005, s. 40) Hledání alternativního řešení je z větší části náplň trestněprávní, z našeho pohledu sociální práce je zde však také důležitý právě vzájemný kontakt pachatele a oběti. Při mediaci je snaha o to, aby pachatel pochopil pocity oběti, poté co jí byla způsobena nějaká újma trestným činem. V opačném případě se zase pachatel snaží vysvětlit své pocity a pohnutky, které vedly ke spáchání onoho činu.

Činnost PMS v přípravném řízení může být zahájena až poté, co bylo pachateli sděleno obvinění a příslušné středisko PMS se o případu dozvědělo. Podnět k mediační činnosti tedy může přijít od policie, státního zastupitelství nebo soudu. Žádost o spolupráci s PMS může však podat i obviněný, poškozený či jejich blízcí. PMS se snaží zahájit spolupráci vždy co nejdříve, ideálně tedy již po zahájení trestního stíhání. Jen u závažnějších trestných činů je vhodnější, zejména s ohledem na oběti, do případu vstoupit později. V dřívější fázi případu se očekává větší motivace ke spolupráci ze strany obviněného a u méně závažných trestných činů se zase očekává, že poškozený bude chtít co nejdříve získat morální i materiální nápravu. Mezi vhodné případy pro mediaci patří situace, kdy se pachatel doznal a je ochoten napravit důsledky svých činů, či situace, kdy se oběť i pachatel osobně znali již dříve a řešená událost je vyústěním nějakého dlouhodobějšího konfliktu. Dále jsou vhodnějšími případy pro řešení mediací ty, ve kterých figurují prvopachatelé, osoby, které spáchaly první trestný čin, nebo pachatelé mladšího věku, u nichž může mít mediace významný výchovný dopad. (Kracík dle Štern, 2010)

V mediaci je velice důležitá osoba mediátora. Bez něho by tento způsob řešení konfliktů nemohl existovat a z velké míry na něm závisí úspěch mediace. Mediátor je především nestranná vůdčí osobnost, která vede celý proces, tak aby nebyla ani jedna strana nijak zvýhodněná. Mediátor musí umět zvládat komunikaci s lidmi a vyjednávání stejně tak, jako musí být právně vzdělaný. Nesmí vynášet vlastní soudy o účastnících či o případu. Také nesmí strany nějak omezovat nebo sankcionovat. Protože je mediace založená na dobrovolnosti, musí si získat důvěru obou stran a na té potom stavět. Zároveň může faktu dobrovolnosti lehce využívat v tom smyslu, že nedohodnou-li se strany zde s ním, bude případ projednávat soud, který nerozhodne s výsledkem, který by si obě strany přály. Mediátor se zaměřuje na zájmy obou stran a vzájemně jim zprostředkovává jejich pohled na danou situaci, to může usnadnit pochopení jejich zájmů a ulehčit dohodu o řešení sporu. Dále může stranám pomoci s určením jejich priorit, protože je velice důležité rozmyslet si, co je pro ně opravdu zásadní a co je zásadní méně pro dosažení kompromisu. Mediátor na začátku jednání určuje pravidla, podle kterých se budou setkání odehrávat, a dále dohlíží na jejich dodržování a utváření co nejpříjemnější atmosféry. Mediátor musí samozřejmě zvládat i aktivní naslouchání se všímáním si verbálních a neverbálních projevů. Často také rekapituluje a parafrázuje sdělení klientů, aby nedocházelo nedorozuměním a tím, aby se celý případ nekomplikoval. (Žatecká, 2007)

Celý proces mediace se dělí do několika fází, jedná se sice o řešení konfliktu za účasti obou stran, které v něm figurují, nejdříve jsou však na řadě individuální konzultace s každým klientem zvlášť. Obě strany mají většinou před zahájením jednání nejasná očekávání, proto jsou tyto konzultace věnovány vyjasňování otázek klientů a seznamování jich s tím, co vše bude mediace obsahovat. Tato individuální setkání mají také za úkol zmapovat potřeby a zájmy jednotlivých stran. Obvinění se většinou neorientují v procesech trestního stíhání a přicházejí s očekáváním určité pomoci, kterou neumějí specifikovat. Nejdříve je věnován čas na zodpovězení jejich otázek a vysvětlení jim funkce PMS v jejich situaci a vysvětlení trestněprávního kontextu jejich případu. Dále klient popisuje nastalé události ze svého pohledu a pracovník se za pomoci přiměřeného vstupování do vyprávění snaží jeho příběhu porozumět. Pracovníka zajímá například, jak se k oněm událostem staví obviněného okolí, jak se změnil jeho život v souvislosti se spáchaným činem, přijímá-li odpovědnost za skutek, jestli uvažoval o nápravě toho činu nebo jestli si uvědomuje, v jaké situaci jsou poškození. Mediátor se dále snaží motivovat obviněného k nápravě jeho činu a snaží se ho vést k vlastní aktivitě. Nyní přicházejí na řadu konkrétní návrhy pachatele o nápravě jeho činu a také se prodiskutovávají jeho zájmy a potřeby týkající se případu. V konečné fázi rozhovoru přichází dojednání spolupráce, shrnutí toho, co bylo zatím řečeno a poučení o následném postupu pracovníka. Důležitou částí rozhovoru je také samotná nabídka mediace, kterou zařadí pracovník do průběhu konzultace podle uvážení. Konzultace s obětí probíhá podobně. Cílem je zplnomocnění klienta a podpora k jeho aktivnímu přístupu v řešení případu. Na začátku je prostor pro klientovy otázky a většinou pro seznámení s průběhem trestního řízení a s rolí PMS. Důležité je, aby pracovník získal důvěru oběti. Dále přichází na řadu pohled oběti na trestný čin, jak celou situaci poškozený prožíval, jaký výsledek měla událost a nepřišel-li k újmě ještě někdo další. V tuto chvíli jde hlavně o zmapování následků spáchaného činu vůči oběti a porozumění události z jejího pohledu. Dále je rozhovor veden na téma potřeb a zájmů poškozeného. Hlavně jde o to, jaké potřeby mu v souvislosti s událostí vznikly, jak by si představoval jejich nápravu, je-li například důležitá pachatelova omluva nebo má-li poškozený obavy ze setkání s pachatelem. Závěr jednání je věnován konkrétní formě spolupráce a většinou samotné mediaci. Poté nastává fáze přípravy na společné setkání obou klientů, která zahrnuje další individuální schůzky, kterými si pracovník musí ověřit, jsou-li obě strany na společné setkání připravené a je-li to vůbec vhodné. Mediátor ověřuje, jestli je pro oběť bezpečné setkání s obžalovaným, nepřijímá-li obžalovaný pouze účelový postoj přijetí viny, je-li oběť dostatečně připravená

na setkání s pachatelem, jestli jsou obě strany dostatečně seznámeny s potřebami a zájmy druhé strany nebo není-li třeba účast dalších osob při setkání, například blízkých osob klienta. Pokud si je pracovník jistý, že jsou obě strany připraveny, přichází na řadu fáze samotného setkání pachatele s obětí. V úvodu setkání jsou klienti informováni o jeho účelu a mediátor vysvětlí pravidla, podle kterých spolu budou strany jednat. Poté přichází na řadu vyprávění jednotlivých stran, jak ony vidí událost, která se stala, a s tím spojené důsledky, které po ní nadešly. Klientům to dává možnost hovořit o tom, jak situaci vnímají a zároveň mohou naslouchat postoji druhé strany. V případě účasti dalších stran mají také možnost se k situaci vyjádřit. Zpravidla mluví jako první oběť trestného činu a mediátor může v průběhu vyprávění klást doplňující otázky pro osvětlení některých částí příběhu. Dále nastává chvíle na první možnost dialogu obou stran v podobě kladení otázek nejdříve oběti pachateli a poté naopak. Mediátor vstupuje do rozhovoru citlivě a celou dobu věnuje pozornost potřebám a zájmům obou stran a dbá na to, aby žádné téma rozhovoru nebylo opomenuto. Postupně všichni společně vypracují seznam témat důležitých k projednání a pracovník klienty motivuje k projednávání i těch nejpálčivějších témat. Klíčovým tématem bývá většinou omluva pachatele. Je to velký krok k odstranění újmy oběti a je obecně předpokladem k dalšímu pozitivnímu průběhu mediace. Upřednostňuje se nejdříve řešit otázky týkající se urovnání vztahů mezi stranami konfliktu a až poté přejít otázkám materiální náhrady škody. Cílem celé mediace je dohoda. Shrnutí dohodnutých řešení, ke kterým obě strany dospěly a sepsání písemné dohody upravující závazky pachatele k oběti. Mediátor nakonec smlouvu shrne a ujistí se, že jí obě strany rozumí. Povinnosti pachatele musí být reálné a splnitelné. V nejlepším případě by měly být sepsány co nejkonkrétněji, aby vylučovaly dvojí výklad. Může se stát, že mediace k dohodě nedospěje a je ukončena tzv. nedohodou. V takovém případě pracovník může nabídnout spolupráci v rámci jiných činností směřujících k urovnání konfliktního stavu. Mediátor zpracovává pro účely státního zástupce nebo soudu závěrečnou zprávu o průběhu mediace. V ní je uvedeno shrnutí závěrů společného setkání stran a jednotlivých kroků pracovníka. V závěru mediační úředník doporučí státnímu zástupci další postup ve věci. Zpráva je stručná a obsahuje pouze závěr vyplývající ze setkání, všechny ostatní detaily setkání jsou důvěrné. Zpráva slouží jako podklad pro další rozhodnutí státního zástupce či soudce o celé věci. Ke zprávě přikládá pracovník jako přílohu dohodu stran o závazcích pachatele při nápravě škody oběti. Může to být například peněžitá náhrada nebo uvedení věci do původního stavu. Dohoda musí splňovat všechny právní náležitosti, podpisy, data ověření atd. (Kracík dle Štern, 2010)

V dnešní době se objevují zajímavé projekty snažící se naplnit cíle restorativní justice podobným způsobem, jako je uskutečňovány mediace. Jedním z nich je program Building Bridges. Tento projekt je financován Evropskou unií a jeho cílem je vytvořit program intervence pro oběti i pachatele. Building Bridges je výsledkem mezinárodní spolupráce mezi organizacemi sdruženými pod celosvětovou organizací Prison Fellowship International, která je základní asociací národních křesťanských služeb pracujících na poli trestní justice. Program Building Bridges je postaven na základu již existujícího projektu Zacheův strom. Tento program je v různých zemích realizován s určitými odlišnostmi a jeho základ je v setkávání pachatelů a obětí trestných činů ve věznicích v rámci skupin. Kurz je orientován tak, aby pachatelům pomohl dozvědět se více o dopadech jejich trestných činů na další lidi, hlavně tedy na oběti trestných činů. Také by jim měl pomoci přijmout zodpovědnost za jejich činy a pomoci jim učinit kroky vedoucí k nápravě těch činů. Důležité je, že se ve skupině schází vždy stejný počet pachatelů a poškozených a nejsou to vždy přímí účastníci jedné trestné činnosti. Nesetkávají se spolu tedy lidé, kteří by byli vzájemně spojeni jako oběť a pachatel jednoho trestného činu. Oběti na kurzy přicházejí a vyprávějí o svých pocitech a situacích, které prožívaly po trestném činu a v rámci jeho důsledků. Právě tato vyprávění efektivně pomáhají pachatelům uvědomit si skutečné důsledky jejich trestné činnosti. Pro poškozené znamená vyprávění o jejich zkušenostech také hodně, pro mnohé z nich to může být první možnost se k trestným činům nějak vyjádřit a také jim to může pomoci zbavit se mnoha negativních pocitů. *„Klíčem k tomu je to, že zažili, že pachatelé jsou ochotni jim naslouchat a říct, že je jim líto toho, co se obětím stalo. Zjišťují, že pachatelé jsou lidské bytosti, které také mají svůj příběh. Stereotypní představa zločince, kterou mají v mysli, se zjevně vytrácí a pachatel se pro ně stává „lidštější“.*“ (Johnstone a Klaassenová, 2015, str. 10) Projekt Building Bridges rozvíjí program Zacheův strom například o to, že nebude realizován pouze ve věznicích, ale i v dalších prostorech mimo ni ve snaze dosažení příjemnějšího prostředí pro dialogy obětí s pachateli. Také bude klást větší důraz na uzdravení a obnovu obětí a přidá další doporučení a emocionální podporu pro ně. (Johnstone a Klaassenová, 2015) Tento projekt sice PMS nemá nijak v kompetenci je pouze partnerem tohoto projektu v ČR, ale přišlo mi zajímavé uvést ho pro srovnání způsobů, jakými se lze snažit naplňovat cíle a principy restorativní justice, tedy snahu o dialog mezi oběťmi a pachateli trestných činů, pro vzájemné pochopení pocitů a emocí a snahu napravit čin a omluvit se oběti či odpustit pachateli jeho jednání díky pochopení jeho pohnutek ke spáchání trestného činu.

1.3 Pracovník PMS

Výkon odborných činností PMS zajišťují její pracovníci, tedy probační úředníci a asistenti. Mezi postavením probačního úředníka a asistenta je několik rozdílů, které se netýkají jen pracovní náplně, ale i nároků na kvalifikaci. U obou pozic platí, že uchazeč musí splňovat podmínku bezúhonnosti a způsobilosti k právním úkonům. Na pozici probačního úředníka PMS vyžaduje vysokoškolské vzdělání ve společenskovední oblasti získané na úrovni dokončeného magisterského studijního programu. Dále pak uchazeč absolvuje základní kvalifikační vzdělání pro úředníky PMS, na jehož konci musí pro úspěšné ukončení složit odbornou zkoušku. Asistentem PMS může být osoba, která je starší 21 let a získala středoškolské vzdělání ve společenskovední oblasti. Dále se budoucí asistenti účastní specializačního kurzu. Jako u dalších jiných sociálních služeb mají i probační úředníci a asistenti, v podstatě sociální pracovníci, povinnost dále se vzdělávat a prohlubovat svoje odborné znalosti v rámci školení, přednášek, seminářů, kurzů atd....(zákon č. 257/2000 Sb., §6 dle Jelínek, 2008) Úředník je asistentovi nadřazený a může ho tedy pověřovat plněním různých úkolů. Má také možnost stát se vedoucím střediska PMS. Náplň práce úředníka je více specializovaná na předrozsudkovou činnost, to znamená na mediaci, zatímco asistent vykonává úkoly spojené s probačními dohledy a plněním alternativních trestů. Toto rozdělení vyplývá z kompetencí potřebných k vytváření dohody při mediaci, jako jsou znalost komunikačních technik, odborné znalosti a kompetence práce s klientem, výkon probačního dohledu nebo plnění alternativních trestů je více o kontrole plnění stanovených podmínek. Důvodem pro vysoké nároky na připravenost pracovníků PMS je to, že jejich autorita není odvozena od autority soudu. Spolupráce pachatelů s úředníky a asistenty je dobrovolná a jejich vůle ke spolupráci se odvíjí od důvěry, kterou by měli k pracovníkovi získat na základě jeho autority, kterou by měl projevit vysoce profesionálním přístupem.(Žatecká, 2007) Probační úředníci a asistenti mají mnoho práv a povinností, které pro ně vyplývají ze zákona č. 257/2000 Sb., zákona o Probační a mediační službě, konkrétně z ustanovení § 7 až 9, které si zde konkrétně popisovat nebudu, protože si myslím, že nejsou klíčové pro tuto práci.

Podívám-li se na pracovníka PMS optikou sociální práce, mohu uvést několik bodů, které charakterizují to, podle jakých zásad se řídí práce probačních úředníků a asistentů:

- Důstojnost jednání – pracovníci jednají s klienty v souladu se základními lidskými právy a svobodami a respektují jejich důstojnost a autonomii.
- Zákonnost – postup pracovníky musí být v souladu s příslušnými zákony.
- Individualizace – pracovníci při práci s klienty zohledňují jejich individuální potřeby a specifické skutečnosti konkrétního řešeného případu.
- Vyváženost – při hledání přijatelného řešení případu pracovníci berou v potaz zájmy poškozených, obviněných i společnosti.
- Motivace – pracovníci se snaží o aktivní účast klientů v řešení případu, pachatele podporují při hledání zdrojů a kompetencí při snaze o nápravu spáchaného skutku a snaze o změnu vzorců chování, které vedly k trestné činnosti a poškozenému nabízejí možnost aktivně participovat na zvolení způsobu vlastního odškodnění. (Kroftová a Ouředníčková dle Matoušek a kol., 2005)

2 Trestněprávní kontext

V této kapitole se pokusím o vymezení a definování některých základních pojmů trestněprávní justice. Hlavní téma alternativních trestů této práce je zakotveno, kromě oblasti sociální, právě v oblasti trestního práva, a proto si myslím, že je na místě věnovat se i této stránce věci, byť tato práce nemá mít čistě právní charakter.

2.1 Trestný čin

V trestním zákoníku je trestný čin vymezen takto: „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“ (zákon č. 40/2009 Sb., §13(1))

Tyto znaky jsou v zákoně popsány a jsou děleny v zásadě do dvou kategorií. První jsou znaky, které necharakterizují typičnost činu, ale jsou nezbytné pro uplatnění trestní odpovědnosti pachatele za jeho jednání. Jedním znakem je stanovený věk pachatele podle § 25 trestního zákoníku, tedy dovršení patnácti let. Druhým znakem je přičetnost pachatele v době páchaní trestné činnosti, ta je blíže popsána § 26 o nepřičetnosti. Tyto dva znaky nám dohromady dávají možnost určit to, jestli se trestného činu dopustila osoba trestně odpovědná. Aby mohl být skutek brán jako trestný čin, musí naplňovat i znaky z druhé kategorie znaků trestného činu, tedy znaky skutkové podstaty trestného činu. Ty jsou popsány v obecné i zvláštní části trestního zákoníku a jsou to právě znaky, které nám určují typ spáchaného trestného činu. Skutkovou podstatu tvoří objektivní a subjektivní znaky, které od sebe rozlišují trestné činy. Tyto znaky musí být naplněny všechny, jinak se o trestném činu mluvit nemůže. Znaků skutkové podstaty je pět a konkrétně jsou to tyto:

- Protiprávnost – je charakterizována porušením zákonů či jiných právních předpisů, nesplněním zákonné povinnosti nebo rozporem s pravidly apod.
- Individuální objekt – právní statek, chráněný zájem nebo hodnota, proti kterým směřuje trestný čin např.: trestný čin vraždy směřuje proti zájmu na ochranu lidského života.

- Objektivní stránka – obligatorně je určena jednáním pachatele, následkem jednání a příčinným vztahem mezi nimi, to znamená, že vždy musí být spojitost mezi chováním pachatele a prošetřovaným následkem jeho jednání, fakultativně může být tímto znakem blíže určen trestný čin skrze místo události nebo čas, kdy k ní došlo.
- Subjekt trestného činu – různých trestných činů se může dopustit pouze osoba se zvláštní způsobilostí nebo v konkrétním postavení např.: úředník u trestných činů úředních osob, voják u vojenských trestných činů nebo matka dítěte v případě trestného činu vraždy novorozeněte matkou.
- Subjektivní stránka – obligatorně je určena úmyslností nebo nedbalostí trestného činu, fakultativně může být určena pohnutkou pachatele, například násilí proti úřední osobě kvůli výkonu její pravomoci. (Vantuch, 2011)

Trestní zákoník dále k trestnému činu uvádí že: „*K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.*“ (zákon č. 40/2009 Sb., §13(2)) Tím tedy zákon říká, že všechno protiprávní jednání musí být spácháno úmyslně, pokud zákon nestanoví, že stačí neúmyslné zavinění.

Úmyslné spáchání trestného činu má dva stupně:

- Úmysl přímý – pachatel chtěl svým jednáním porušit nebo ohrozit práva či chráněné zájmy jiné osoby.
- Úmysl nepřímý – pachatel věděl, že může svým jednáním porušit nebo ohrozit práva či chráněné zájmy jiné osoby a v případě, že by tato situace nastala, s tím byl srozuměn.

Na rozdíl od úmyslného zavinění trestného činu, neúmyslné zavinění tvoří tři stupně:

- Nedbalost vědomá – pachatel věděl, že může svým jednáním porušit nebo omezit práva či chráněné zájmy jiné osoby, avšak bez přiměřených důvodů spoléhal na to, že se to nestane.
- Nedbalost nevědomá - pachatel nevěděl, že může svým jednáním porušit nebo omezit práva či chráněné zájmy jiné osoby, i když o tom vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům vědět mohl a měl.
- Hrubá nedbalost - nedostatečný přístup pachatele v určité situaci k náležité opatrnosti svědčí o jeho bezohlednosti k právům a chráněným zájmům druhých osob. U některých trestných činů je tato hrubá nedbalost dokonce vyžadována jako

podmínka trestnosti, například je to trestný čin poškození a ohrožení provozu obecně prospěšného zařízení z nedbalosti podle § 277 trestního zákoníku. (Zavinění trestného činu[online], 2016)

2.1.1 Druhy trestných činů

Trestný čin je souhrnné označení pro protiprávní jednání podle znaků uvedených v trestním zákoníku. Tento pojem je však nadřazeným výrazem dělicím se dále na dvě podskupiny trestných činů. Člení se tedy na zločiny a přečiny. Toto rozdělení uvádí různost v trestních procesech a odlišnost typů soudních řízení, příslušnosti soudů či používání odklonů a dalších institutů trestního řízení. V podstatě jsou zločiny závažnější trestné činy, u kterých bude probíhat běžné trestní řízení, a přečiny jsou méně závažné trestné činy, u nichž budou převažovat zjednodušené formy řízení, odklony, alternativní opatření a ve velké míře bude využita probace a mediacce. (Vantuch, 2011)

2.1.2 Přečin

„Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let.“ (zákon č. 40/2009 Sb., §14(2)) U přečinů vyjadřuje skrze méně závažnou formu zavinění, nedbalost, zákon nižší typovou závažnost, tedy společenskou škodlivost, na rozdíl od zločinů. To znamená, že nedbalostní trestný čin, spáchaný bez pohnutky pachatele tímto skutkem někomu narušit jeho práva nebo ohrozit chráněné zájmy, není podle zákona tak společensky škodlivý, jako jsou jiné úmyslné trestné činy. Avšak do kategorie přečinů spadají i některé úmyslné trestné činy, u kterých je za jejich spáchání stanovena horní hranice trestní sazby odnětí svobody do pěti let, která je nižší než u jiných úmyslných trestných činů. Takže menší závažnost přečinů se odráží veskrze od toho, že do této kategorie řadí trestní zákoník hlavně ty trestné činy, které nebyly spáchány schválně, úmyslně. Vedle nich jsou zde však i nedbalostní trestné činy, které mohou být svojí povahou společensky závažnější, jako například přečin usmrcení z nedbalosti podle § 143 trestního zákoníku, a také některé úmyslné trestné činy, které jsou však díky své hranici trestní výměry kvalifikované stále jako přečiny, jako je například přečin ublížení na zdraví podle § 146 trestního zákoníku. Tím se stává kategorie přečinů velice širokou. (Šámal a kol., 2009)

2.1.3 Zločin

„Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny; zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.“ (zákon č. 40/2009 Sb., §14(3)) Vymezuje-li zákon zločiny tak, že to nejsou přečiny, jedná se tedy v rámci zločinů o trestné činy úmyslné, které mají stanovenou horní hranici trestní sazby odnětí svobody více než pět let. Může se objevit trestný čin spáchaný nedbalostí, nebude se však řadit mezi přečiny v tom případě, bude-li skutkovými podstatami odpovídat trestní výměře odnětí svobody jako u zločinu. V takových případech se používá formulace *zavinění byť i z nedbalosti* a trestný čin je stále zločinem, nebude se řadit pouze na základě formy zavinění mezi přečiny. Příkladem je trestný čin ublížení na zdraví podle § 146, kdy v případě odstavců 1. a 2. jde o přečin a podle skutkových podstat uvedených ve 3. a 4. odstavci se bude jednat o zločin i v případě, že se bude jednat o ublížení na zdraví vzniklé nedbalostí. (Šámal a kol., 2009)

2.1.4 Zvláště závažné zločiny

Zločiny mají ještě svoji subkategorii, tou jsou zvláště závažné zločiny. Jak říká zákon, mezi zvláště závažné zločiny patří jen úmyslné trestné činy, u kterých je horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně deset let. Také u těchto trestných činů je rozhodujícím faktorem pro zařazení do kategorie zločinů, vyšší horní hranice trestu odnětí svobody více než pět respektive deset let a forma zavinění, tedy úmysl. Zařazení do subkategorie zvláště závažných trestných činů rozhoduje vyšší nejnižší horní hranice trestní sazby odnětí svobody, než jaká je u ostatních zločinů. Do této subkategorie spadají i zločiny, za které umožňuje trestní zákoník uložení i výjimečného trestu, tedy trestu odnětí svobody na dobu dvaceti až třiceti let nebo na doživotí (viz kapitola 2.5.1 Odnětí svobody). To je například zvláště závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 3 nebo zločin vlastizrady podle § 309 trestního zákoníku. (Šámal a kol., 2009)

2.2 Čin jinak trestný a beztrestný

Vedle pojmu trestný čin naše trestní právo pracuje ještě s dalšími dvěma pojmy, Jsou to čin jinak trestný a čin beztrestný. Jak se liší od trestného činu a od sebe vzájemně si stručně přiblížíme nyní.

2.2.2 Čin jinak trestný

Čin jinak trestný je čin relativně beztrestný, což se určuje podle konkrétních okolností daného případu. Vyskytuje se ve dvou podobách.

V prvním případě výskytu se jedná o čin protiprávní, který je dostatečně společensky škodlivý v dostatečném stupni vyžadovaném zákonem. Není však trestný, a to z důvodu nedostatečně způsobilého subjektu (kupř.: § 89, odst. 2, zák. č. 218/2003 Sb.), nedostatečně naplněné subjektivní stránky či pro nedostatek jednání. Nedostatečně způsobilý subjekt může být buďto kvůli jeho nízkému věku, rozumové či mravní nevypěstlosti nebo kvůli nepřičetnosti ve chvíli svého konání. Nedostatečně naplněná subjektivní stránka se vztahuje k zavinění toho konkrétního činu a nedostatek jednání proviněného znamená, že zde nejde posuzovat přímo jednání osoby konající určitý skutek, ale protože byla například fyzickým nátlakem donucena, nemůže být trestně odpovědná a souzena by měla být osoba vytvářející nátlak.

Druhá možnost činu jinak trestného je, že čin je protiprávní a za jiných okolností společensky škodlivý, avšak v určitém případě nevykazuje stupeň škodlivosti vyžadovaný zákonem. Tím jsou myšleny činy vykonané v krajní nouzi, v nutné obraně nebo činy se svolením poškozeného. (Kratochvíl a kol., 2009)

2.2.3 Čin beztrestný

Čin beztrestný je absolutně beztrestný, to znamená, že je beztrestný za jakýchkoliv okolností, které se skutku týkají. V jednom případě jsou to činy protiprávní a pro společnost škodlivé v zákonem požadovaném stupni, ale i tak je zákonodárci z trestně politických důvodů nekriminalizují. Konkrétně to mohou být například případy sebevraždy nebo autointerrupce. V takových případech je fyzický postih buďto nemožný nebo trestně politicky neúčelný. V druhém případě je sice čin protiprávní, ale není obecně společensky

škodlivý v takovém stupni, ve kterém to požaduje zákon. Mohou to být například správní přestupky fyzických osob. Také bychom sem mohli zařadit činy nikoliv protiprávní, nevykazující žádnou společenskou škodlivost, tedy činy dovolené. (Kratochvíl a kol., 2009)

2.3 Tresty

V následující části kapitoly se podívám na tresty ukládané za spáchané trestné činy. Budu se věnovat pojmu a účelu trestu, tomu jaké druhy trestů české trestní právo využívá a stručně popíši základní zásady ukládání trestů.

2.3.1 Pojem a účel trestu

Trest je jedním z prostředků státního donucení, skrze který se realizuje ochranná funkce trestního práva. Nejjednodušeji lze definovat jako právní následek trestné činnosti, nesmí to však být bráno ve smyslu následku jednání pachatele podle objektivní stránky trestného činu, jak jsme si ji vysvětlili už dříve. Trest může být uložen pouze za spáchaný trestný čin, na základě podmínek zákona a pouze subjektem, který je k tomu oprávněn, což je trestní soud. Jednou z charakteristik trestu je, že působí určitou újmu pachateli, není to však újma ve fyzickém slova smyslu, je to citelný zásah do jeho práv a svobod. Tento zásah však nesmí převyšovat míru potřebnou k dosažení účelu trestu, to například zaručuje Listina základních práv a svobod ČR, která zakazuje kruté, nelidské nebo ponižující tresty, nebo podle trestního zákoníku nelze pachateli uložit kruté a nepřiměřené tresty a nesmí být výkonem trestu ponížena lidská důstojnost. Součástí trestu je negativní hodnocení jak pachatele, tak i jeho činu z pohledu etického i právního. A posledním charakteristickým znakem trestu je, že může být jeho výkon zajištěn státním donucením, to znamená i proti vůli pachatele. Je to tedy trest soudní a uvedené znaky ho odlišují od jiných právních sankcí, například pokut nebo od mimoprávních hlavně morálních sankcí. (Kratochvíl a kol., 2009)

Účel trestu není v trestním zákoníku výslovně popsán, avšak jeho obecné zásady jsou v něm promítnuty konkrétně u jednotlivých trestů a ochranných opatření. Základním účelem trestu je ochrana společnosti před trestnými činy a jejich pachateli. Existence trestů má svůj smysl ve snaze o to, aby nebyly ve společnosti páchany žádné trestné činy nebo aby se vyskytovaly v co nejmenší míře. Ochrana společnosti je realizována prostřednictvím individuální represe, individuální prevence a generální prevence. Individuální represe znamená zabránění odsouzenému v páchání další trestné činnosti použitím prostředků

s negativní povahou. Ty odsouzenému technicky či fyzicky znemožňují další trestnou činnost nebo mu kladou výrazné překážky pro její páchání. Typické příklady jsou tresty odnětí svobody, či zákaz výkonu povolání nebo činnosti. Což je tzv. individuální represe. Dále to také mohou být zákazy a příkazy, o kterých jsme mluvili v rámci probačního a parolového dohledu, ty jsou označovány jako individuální preventivní represe. Jednoduše řečeno je to vše, co pachatel musí. Individuální prevence pracuje především s pozitivními metodami, které by měly motivovat pachatele a zahrnují vše, co pachatel může. Generální prevence má ochranný efekt vzhledem k ostatním potencionálním pachatelům. Jde z části o hrozbu tím konkrétním trestem, skrze kterou je snaha odstrašit potencionální pachatele od možné trestné činnosti, také jde ale o to dát najevo, jaké jednání je nežádoucí a jaké důsledky jsou s ním neodvratně spjaty. A v neposlední řadě je generální prevence také o posilování důvěry společnosti v trestní právo ukládáním trestů adekvátních vzhledem k individuální prevenci. (Kratochvíl a kol., 2009)

Shrnu-li charakteristiky trestů a jejich účelů a přidám-li k nim pohled na oběti trestné činnosti, ideální trestný čin by měl být asi takovýto: „*Aby uložený trest naplnil svůj účel, měl by být zákonný, přiměřený, individualizovaný a humánní, postihující především pachatele trestného činu s minimálním negativním vlivem na jeho sociální okolí, zejména rodinné zázemí. Měl by také též poskytovat i přiměřenou satisfakci osobám poškozeným trestným činem.*“ (Kratochvíl a kol., 2009, str. 473)

2.4 Základní zásady ukládání trestů

Nyní krátce popíši základní zásady ukládání trestů, podle toho jaké principy a kritéria jsou popsány v trestním zákoníku v paragrafech, které se tomuto tématu věnují.

Základní bude § 39 trestního zákoníku, kde jsou hlediska, podle nichž soud postupuje při určování druhu trestu a jeho konkrétní výměry. Pro to, aby bylo ukládání trestů spravedlivé, je nutné se vždy držet dvou základních zásad pro ukládání trestních sankcí a trestů konkrétně. První zásada je princip zákonnosti trestání podle § 37, která nám říká, že je třeba se důsledně řídit pravidly pro ukládání trestů, která jsou obsažena v obecné i zvláštní části trestního zákoníku. To proto, aby soudy nerozhodovaly libovolně a aby ukládání trestů bylo kontrolované. Druhou zásadou je princip individualizace trestů podle § 38. Podle ní musí soud uložit druh, kombinaci a intenzitu trestů tak, aby tyto charakteristiky odpovídaly konkrétním skutečnostem jednotlivých případů. Při určování

konkrétního druhu trestu se soud řídí § 52, kde jsou všechny zákonem přípustné druhy trestů uvedeny a případně může uložit podle § 53 více druhů trestů, připouští-li to zákon. Při stanovení výměry trestu se soud řídí možným rozpětím trestní sazby u každého trestu konkrétně a také podle skutečností u konkrétního řešeného případu. Tyto skutečnosti či hlediska, která jsou uvedena v § 39 odst. 1 trestního zákoníku a kterými se soud řídí při určování druhu trestu a jeho výměry jsou:

- povaha a závažnost spáchaného trestného činu,
- osobní, rodinné, majetkové a jiné poměry pachatele,
- dosavadní způsob života pachatele,
- možnost nápravy pachatele,
- chování pachatele po činu, zejména jeho snaha nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu,
- u spolupracujícího odsouzeného to, jakým způsobem přispěl k objasnění zvláště závažného zločinu spáchaného organizovanou skupinou, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny nebo to, že pomohl zabránit pokusu či dokonání takového zločinu,
- účinky a důsledky, které lze očekávat od trestu pro budoucí život odsouzeného.

Tato hlediska platí obecně při ukládání všech druhů trestů a jsou rozhodná i pro určování speciálních sazeb trestních opatření pro mladistvé či pro pachatele trestné činnosti spáchané ve prospěch organizované zločinecké skupiny. (Vantuch, 2011)

2.5 Druhy trestů

Výčet jednotlivých druhů trestů obsahuje § 52 trestního zákoníku. Uspořádání zákonů, jejich vzájemné vztahy a konkrétní charakteristiku a přesnější popis obsahují další následující paragrafy trestního zákoníku až do § 80. Podle článku 39 Listiny základních práv a svobod pouze zákon stanoví, jaké jednání je trestným činem a jaké trestní sankce lze za toto jednání uložit. To znamená, že v souladu s tímto článkem může soud uložit pouze tresty dané zákonem. Právě § 52 plní tuto funkci a podle zmíněného článku 39 stanovuje tresty, které smějí být uloženy. Za trestný čin je možné uložit pouze ty tresty uvedené v § 52, a to jen za podmínek, které jsou dále stanoveny trestním zákoníkem. Výčet trestů v tomto paragrafu je konečný a nelze jej nijak upravovat, pachateli proto nelze uložit trest, který zde není uvedený. (Vantuch, 2011)

Podle § 52 odst. 1, trestního zákoníku může soud za spáchané trestné činy uložit tresty:

- a) odnětí svobody,
- b) domácí vězení,
- c) obecně prospěšné práce,
- d) propadnutí majetku,
- e) peněžitý trest,
- f) propadnutí věci,
- g) zákaz činnosti,
- h) zákaz pobytu,
- i) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- j) ztráta čestných titulů nebo vyznamenání
- k) ztráta vojenské hodnosti,
- l) vyhoštění.

Toto jsou podle trestního zákoníku druhy trestů, které je možné pachateli za jeho trestnou činnost uložit. Tyto tresty není možné uložit mladistvým, ti jsou sankcionováni podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže tak, že jim mohou být uložena výchovná opatření podle § 15 až § 20, ochranná opatření dle § 21 až § 23 a trestní opatření podle § 24 až § 33 tohoto zákona. Mezi trestními opatřeními pro mladistvé jsou některá, která povahově odpovídají trestům dospělých pachatelů, nejsou zde však trestní opatření pro propadnutí majetku, zákaz pobytu, ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání či ztrátu vojenské hodnosti, protože by nebyla relevantní vzhledem k tomu, že se jedná o mladistvé. Pouze mladistvým je však možné uložit peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu, které není obsaženo v trestním zákoníku. (Vantuch, 2011)

2.5.1 Odnětí svobody

Na konec této kapitoly se budu krátce věnovat popisu trestu odnětí svobody. Jelikož zbývající tresty z jejich výčtu jsou alternativami k odnětí svobody, budu se jim konkrétněji věnovat v další kapitole.

Trest odnětí svobody je nucený pobyt ve vězení, takto by se dal neprávnický tento trest charakterizovat. Je to trest, který soud může uložit za jakýkoliv trestný čin. Trestní zákoník stanovuje trestní sazbu u každého trestného činu zvlášť. Nejvyšší sazba je u trestu odnětí

svobody stanovena na 20 let, nejedná-li se o výjimečný trest. Výjimečný trest popíší později. Do celkové výměry trestu se pak započítává i doba strávená ve vazbě během vyšetřování. Trestní zákoník uvádí jednotlivé typy tohoto trestu. Jedním je odnětí svobody uložené podmíněně. Znamená to, že výkon trestu, který nepřevyšuje tři roky, lze odložit, jestliže vzhledem k osobě pachatele a okolnostem trestného činu může soud předpokládat, že účelu trestu bude dosaženo i bez absolvování výkonu trestu. Odložení trestu může být stanoveno na dobu od jednoho roku až do pěti let. Soud může na tuto dobu stanovit odsouzenému dodržování soudem určených podmínek, jako je například náprava škody způsobená trestným činem, zdržení se požívání alkoholu atp. Pokud soud uzná za vhodné, může určit na dobu odložení trestu dohled probačního úředníka, proto je v trestním zákoníku podle § 52 odst. 2 řádku b) a c) rozlišen trest odnětí svobody na odnětí svobody podmíněně a podmíněně s dohledem. Pokud v době uložené podmínky nežije pachatel řádně nebo nedodrhuje stanovené podmínky, rozhodne soud o vykonání trestu v příslušné věznici. Druhým respektive třetím typem trestu odnětí svobody je nepodmíněný trest odnětí svobody. To znamená, že odsouzený nastupuje výkon trestu v příslušné věznici bezprostředně po tom, co rozsudek soudu nabyde právní moci. Pokud tak pachatel po výzvě soudu neučiní dobrovolně, může k tomu být donucen orgány činnými v trestním řízení. (Systém trestů[online], 2016)

2.5.2 Výjimečný trest

Výjimečný trest odnětí svobody se ukládá na dobu dvaceti až třiceti let nebo na doživotí. (§ 54, odst. 1, trestního zákoníku) Tento druh trestu se ukládá v případech zvláště závažných trestných činů podle podmínek, které upravuje trestní zákoník. Výjimečný trest na dobu dvaceti až třiceti let se ukládá v případech, kdy je závažnost zvláště závažného trestného činu velmi vysoká nebo možnost nápravy pachatele velice obtížná. Trest odnětí svobody na doživotí se ukládá v případech, kdy se pachatel provinil zvláště závažným zločinem vraždy nebo zavinil úmyslně smrt jiného člověka. Příkladem takových zločinů jsou například vlastizrada, teroristický útok, genocida, útok proti lidskosti, vojenské krutosti a další podobné zvláště závažné činy. Pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí musejí být také splněny dvě další podmínky. První z nich je, že se u konkrétního zločinu jednalo o zvláště zavrženíhodný způsob provedení činu, zvláště zavrženíhodnou pohnutku k činu nebo o zvláště těžké či těžko napravitelné následky činu. Druhá podmínka je, že uložení tohoto trestu vyžaduje ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo

možné napravit trestem odnětí svobody na dvacet až třicet let.(Výjimečný trest[online], 2016)

3 Alternativní tresty

V této kapitole se už budu zabývat samotnými alternativními tresty. Vysvětlím obecně, proč jsou označovány jako alternativa a vymežím jejich postavení a zařazení v rámci trestního práva. Dále se budu věnovat každému trestu zvláště, podívám se na to, za jaké trestné činy jsou ukládány, jaká je jejich podstata, tedy jak postihují pachatele, a u těch, u kterých to bude možné, uvedu zapojení pracovníků PMS při jejich realizaci.

3.1 Alternativní tresty obecně

Alternativní tresty se řadí do větší skupiny alternativních opatření. Celá skupina těchto opatření má v podstatě stejný účel, kterým je nahrazení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Systém alternativních opatření je jakousi obdobou systému trestů, ale nedá se brát jako systém trestů, protože do této skupiny spadají i instituty, které se neřadí mezi tresty. Alternativní opatření se nejobvykleji kategorizují podle toho, v jaké fázi trestního řízení se jednotlivá opatření aplikují. Na základě této kategorizace existují hmotně právní alternativní opatření, to jsou alternativní tresty a alternativy k potrestání, a dále jsou zde procesní alternativní opatření, a to jsou různé formy odklonů v trestním řízení.(Ščerba, 2011)

Alternativní tresty lze svým způsobem pokládat za základní typ alternativních opatření. To proto, že spáchání trestného činu by mělo vyústit v odsouzení pachatele a uložení trestu, protože, jak už jsem uvedl dříve, trest je logickým následkem spáchání trestného činu. Jestliže soud uzná pachatele vinným, bezprostřední variantou je uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody a alternativní tresty jsou tu pro odvrácení jeho použití ve vhodných případech. Nejširší vymezení těchto trestů by mohlo znamenat, že jde o všechny tresty nespojené s odnětím svobody. V takovém případě by pak do této skupiny trestů spadaly všechny, které jsou vyjmenovány v §52 trestního zákoníku, samozřejmě kromě trestu odnětí svobody. Nebylo by to však úplně přesné vymezení, protože by se za alternativní tresty považovaly i například trest ztráty čestných titulů a vyznamenání nebo trest ztráty vojenské

hodnosti, které lze uložit pouze vedle trestu nepodmíněného odnětí svobody podle § 78 a § 79 trestního zákoníku. Samy o sobě totiž tyto tresty nemají za důsledek omezení práv pachatele, kterému byly uloženy. V užším pojetí se dají alternativní tresty vymezit pomocí jejich hlavního účelu, tím je náhrada odnětí svobody. Podle tohoto kritéria by pak v rámci českého trestního práva do této skupiny spadaly pouze tresty domácího vězení, obecně prospěšných prací, podmíněného odsouzení včetně podmíněného odsouzení s dohledem a peněžitý trest. Další tresty, jako například trest zákazu činnosti nebo zákazu pobytu, se dají odlišit tím, že pro tuto čtveřici trestů je charakteristická neslučitelnost s uložením trestu odnětí svobody, snad kromě situace, kdy je peněžitý trest ukládán na základě § 67 odst. 2 písmena b) trestního zákoníku. Nemožnost uložení některých těchto trestů vedle trestu odnětí svobody tak podtrhuje jejich alternativní povahu. V rámci sankcionování mladistvých jsou uvedeny alternativní trestní opatření v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. (Ščerba, 2011)

3.2 Domácí vězení

Prvním z alternativních trestů je trest domácího vězení, v trestním zákoníku je upraven podmínkami podle § 60 a je pro něj charakteristické, že: „...*jeho ukládání se očekává u pachatelů, kteří nesplňují podmínky pro uložení trestu odnětí svobody podmíněně odloženého, a není nutno jim uložit trest odnětí svobody vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, osobě a poměrům pachatele.*“ (Čádová dle Štern, 2010, str. 150) V tomto případě se ukládá trest domácího vězení samostatně. Je však možné uložit tento trest i vedle dalších trestů, kromě trestu odnětí svobody, odnětí svobody podmíněně odloženého a trestu obecně prospěšných prací podle podmínek uvedených v § 53 trestního zákoníku. Primárně se trest domácího vězení ukládá pachatelům, kteří jsou souzeni za spáchání určitého přečinu. Domácí vězení je nejpřísnější ze všech alternativních trestů, a proto je opodstatněné, že se aplikuje u tak široké kategorie trestných činů, která obsahuje jak ty nejméně závažné trestné činy, tak i nejzávažnější nedbalostní delikty. Druhou podmínkou pro uložení tohoto trestu je to, že soud musí odůvodnit, že vzhledem k povaze a závažnosti trestného činu a vzhledem k osobě a poměrům pachatele bude domácí vězení postačující, tedy že není třeba uložit pachateli nepodmíněný trest odnětí svobody. Vzhledem k osobě pachatele soud hodnotí možnost její nápravy. Co se týká povahy trestného činu, ta může přímo vylučovat uložení domácího vězení, jasným příkladem by byl trestný čin domácího násilí. Závažnost trestného činu může být důvodem pro odmítnutí

tohoto trestu z důvodu například způsobu spáchání přečinu nebo závažnějšího následku činu. Poměry pachatele mohou domácí vězení vyloučit například v případě, že pachatel nemá žádné stálé bydliště nebo v něm žijí další osoby, které by na něj mohly mít negativní vliv. Další podmínka pro uložení domácího vězení je písemný souhlas pachatele s tímto trestem. Pachatel slibuje, že se ve stanovenou dobu bude zdržovat v obydlí určeném pro výkon trestu a že při výkonu kontroly tohoto trestu poskytne potřebnou součinnost. Bez dobrovolného poskytnutí tohoto slibu nemůže soud domácí vězení pachateli uložit a tím pádem nemůže být tento trest, jako jediný trest, uložen proti vůli pachatele. Jedním z důvodů pro tuto dobrovolnost je dosažení většího resocializačního účinku a je na místě se domnívat, že trest spíše naplní svůj účel, bude-li pachatel motivovaný k jeho dobrovolné akceptaci a výkonu. Druhým důvodem tohoto slibu je souhlas s poskytnutím součinnosti při kontrole výkonu trestu, kterou provádí probační úředníci a většinou spočívá ve vstupu do obydlí či v možné instalaci nebo údržbě technického monitorovacího zařízení.(Ščerba, 2011)

Soud může uložit domácí vězení v maximální výměře na dva roky, v extrémních případech přeměny jiných trestů až na pět let. Základní povinností odsouzeného je zdržovat se v obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna celý den, v ostatních dnech je doba zdržování se v obydlí stanovena soudem individuálně tak, aby nebránila výkonu jeho zaměstnání či absolvování potřebné lékařské péče. Jinak standardně je tato doba určena od 20.00 hodin do 5.00 hodin. V rámci poměrů pachatele může soud povolit pravidelné navštěvování bohoslužeb nebo náboženských shromáždění ve dnech pracovního klidu a volna. Vedle této povinnosti může soud odsouzenému určit ještě další přiměřená omezení a povinnosti, která ho mají nasměrovat k tomu, aby vedl řádný život, a také mu zpravidla uloží, aby nahradil podle svých sil škodu, která byla jeho činem způsobena. U pachatelů mladistvých či pachatelů ve věku blízkém mladistvých může soud k tomuto trestnímu opatření určit další doprovodná výchovná opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, jako je například dohled probačního úředníka. Nedodržení stanovených podmínek trestu či maření jeho výkonu může znamenat to, že soud stanoví náhradní trest odnětí svobody až na jeden rok. Začátek trestu je stanoven tak, aby si mohl odsouzený obstarat své záležitosti. Pouze ze závažných důvodů může soud rozhodnout o změně místa nebo času výkonu trestu a stejně tak může rozhodnout o jeho přerušení nebo odložení.(Trest domácího vězení[online], 2016; Čádová dle Štern, 2010)

Jak už jsem uvedl výše, probační úředník figuruje při kontrole výkonu trestu domácího vězení, to však není jediná jeho pracovní náplň při realizaci tohoto trestu. Role probačního úředníka začíná ve fázi zvané předběžné šetření. Pracovník se před rozhodnutím soudu podílí na výběru vhodných osob pro tento trest. Zjišťuje postoj pachatelů k tomuto trestu a k zájmu o odčinění způsobené škody. Spolupráce s obviněným je navazována po jeho souhlasu. Pracovník obviněnému poskytuje informace o trestu a soudu zprostředkovává jeho písemný slib. Dále zjišťuje podmínky jeho bydliště, zaměstnání, způsobu života a posuzuje sociální a rodinné poměry obviněného, protože je důležité, aby trest neznamenal zátěž pro jeho rodinné příslušníky. Probační úředník také provádí analýzu rizik a potřeb pachatele a zajištění potřeb a zájmů oběti a na základě toho může soudu navrhnout uložení určitých podmínek či omezení v rámci trestu obviněnému. Pak přichází druhá fáze, projednání podmínek pro nařízení trestu, kdy je úkolem pracovníka vést po rozhodnutí soudu odsouzeného k zařazení svých věcí. To znamená vyřízení osobních a rodinných záležitostí tak, aby následný trest nemusel být odkládán nebo přerušován a k jeho naplnění došlo v co nejkratším čase bez komplikací. Současně probační úředník provádí vyhodnocení obydlí v kontextu provádění budoucích kontrol. Soudu se tím dostávají informace důležité pro stanovení začátku a místa výkonu trestu. Průběžně také pracovník navazuje kontakt s obětí trestného činu. U pachatele zjišťuje postoj k oběti jeho prohřešku a motivaci a aktuální možnosti pro nápravu škody, kterou oběti způsobil. Spolupráce s obětí a pachatelem je směřována k urovnání vztahů mezi oběma stranami a k nápravě vzniklé škody. Třetí fáze je fáze kontroly trestu. Pracovník zaměřuje svoji pozornost na to, jestli trest plní svůj účel a na to jestli odsouzený plní stanovené podmínky. Tedy jestli se ve stanovenou dobu nachází na určeném místě pobytu, jestli řeší náhradu škody vzniklou trestným činem, platí-li náklady trestního řízení a výkonu trestu domácího vězení a jak plní uložené povinnosti a omezení. V případě potřeby probační úředník poskytuje klientovi odbornou pomoc a poradenství v případě řešení nějakých jeho osobních problémů. Pracovník je také v kontaktu s rodinou či komunitou, která s klientem sdílí obydlí. Základním prostředkem kontroly jsou namátkové kontroly pracovníka v obydlí odsouzeného v době, kdy se zde má zdržovat. Tyto kontroly mohou být doplněny o konzultace s pracovníkem v rámci příslušného střediska PMS. Všechny změny v trestu konzultuje úředník s odsouzeným a v případě maření výkonu trestu informuje soud a navrhuje další řešení v případě. Kontrola výkonu trestu je také možná formou elektronického monitorovacího zařízení, které umožňuje detekci pohybu odsouzeného.

V rámci tohoto způsobu kontroly pracovník spolupracuje s poskytovatelem této služby, koordinuje spolupráci a průběžně ji analyzuje. (Trest domácího vězení [online], 2016; Čádová dle Štern, 2010; Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád))

3.3 Obecně prospěšné práce

„Trest obecně prospěšných prací je alternativním trestem umožňujícím pachateli méně závažné činnosti odčinit trestné jednání vlastní aktivitou, prací k obecně prospěšným účelům.“ (Talandová dle Štern, 2010, str. 90) Obecně prospěšné práce (dále jen OPP) jsou jedním z modernějších a relativně přísnějších trestů. Je určen zejména případům, kdy nestačí uložit pachateli podmíněný trest odnětí svobody a vzhledem k poměrům pachatele není vhodné uložení peněžitého trestu. Není určen primárně pro trestání prvopachatele, spíše je využíván při sankcionování pachatelů, kteří opětovně spáchali úmyslný trestný čin menší či střední závažnosti. Jde zde o druh legální nucené práce, která je však v souladu s mezinárodněprávním a ústavněprávním zákazem nucených prací, protože zde jde o náhradu odnětí svobody a nahrazení způsobené škody. S výkonem toho trestu je spojena zákonná fikce neodsouzení, to znamená, že na odsouzeného, který vykonal trest nebo bylo od výkonu jeho upuštěno nebo soud zbytek trestu prominul, se hledí jako na neodsouzeného člověka. Trest OPP může soud uložit za spáchání všech přečinů. Dále jde uložit i za trestné činy, u kterých to trestní zákoník výslovně stanoví podle § 53 odst. 2 trestního zákoníku. OPP jsou tedy koncipovány jako alternativa ke krátkodobým trestům odnětí svobody a také ke střednědobým, které od dlouhodobých odděluje, podle penologie, pětiletá horní hranice odnětí svobody. Také, protože při posuzování adekvátnosti uložení OPP je přihlíženo k poměrům pachatele, je tento trest alternativou za peněžitý trest. Tím však může docházet k vytrácení smyslu alternativních trestů, protože ukládáním alternativy za alternativu nedochází ke snížení počtu vězněných osob. Trest OPP je možné uložit vedle jiného trestu, výjimku tvoří tresty odnětí svobody a domácího vězení. Vedle těchto trestů to podle ustanovení trestního zákoníku není možné. Trestní zákoník podle § 62 odst. 2 dále určuje pravidlo, že se tento trest nesmí uložit pachateli znovu v případě, že minulý výkon tohoto trestu byl neúspěšný, to znamená, že byl přeměněn na trest odnětí svobody. OPP mohou být přeměněny na trest odnětí svobody v případě, že odsouzený nevede řádný život a kromě trestu ještě neplní další omezení a povinnosti, které může soud pachateli určit. V takovém případě se trest mění na trest odnětí svobody s výměrou takovou, že každá započatá hodina znamená jeden den pobytu ve vězení. Výměra trestu OPP je podle zákona 50 až 300 hodin,

takže náhradní trest odnětí svobody může být maximálně 300 dní.(Talandová dle Štern, 2010; Ščerba 2011)

Při realizaci uložení trestu OPP se do procesu zapojuje pracovník příslušného střediska PMS. Ten je aktivní od doby před rozhodnutím soudu až do ukončení trestu OPP a jeho pracovní náplň zahrnuje mnoho činností. *„Probační a mediační služba v rámci svých činností při zajišťování přípravy, organizace a možností výkonu trestu obecně prospěšných prací zohledňuje jak veřejný zájem - ochrana společnosti, tak zájem samotné oběti - participace poškozeného, a stejně tak usiluje o prevenci dalšího trestného jednání pachatele a motivuje ho k převzetí odpovědnosti za způsobené škody a jeho opětovné zapojení do života ve společnosti bez konfliktu se zákonem.“* (Metodický standard činnosti PMS v oblasti TOPP, 2003, str. 1) Pracovník PMS dostane podnět k zahájení činnosti a zakládá pro obviněného spis. Dále klienta seznámí s podmínkami a průběhem výkonu trestu OPP, v návaznosti na to zjišťuje, jestli by byl klient k výkonu OPP motivován. Motivovanost klienta je součástí stanoviska obviněného, které zařazuje pracovník do spisu. V tomto stanovisku jsou dále informace o zdravotním stavu klienta, o jeho dosažené pracovní kvalifikaci. Je zde také pracovníková analýza rizik pro výkon OPP obviněným, to jsou například časové možnosti klienta, jeho pracovní návyky, znalosti, dovednosti, předchozí trestná činnost a k ní se vztahující faktory jeho osobnosti, to může být agresivita, závislost na psychotropních a omamných látkách apod. Dále by v této zprávě měly být uvedeny informace o zjištěných potřebách klienta a k nim se vztahující přiměřené povinnosti či opatření. V rámci tohoto zjišťování by se měl pracovník také dotazovat na to, jak obviněný vnímá trestné jednání, jestli za něj přijímá odpovědnost a má-li představu o vyrovnání škody s poškozeným. V součtu všech těchto aspektů potom může doporučit soudu uložení OPP či odklonu v trestním řízení nebo uložení jiného trestu. Po dohodě se soudem pracovník mapuje v oblasti regionu možnosti realizace OPP u stávajících i nových státních i nestátních organizací. Pracovníci PMS spravují elektronický katalog, ve kterém evidují nová i stávající zařízení s možností absolvování tohoto trestu, průběžně ho aktualizují a mají k němu přístup také soudy. Organizace mohou projevit zájem o zaznamenání do této evidence a musejí pro to splňovat zákonné podmínky. U každé organizace musí být jasné specifické předpoklady provádění práce. To mohou být například časové podmínky, pokud se jedná třeba o sezónní práce, podmínky, které musejí být splněny pro výkon konkrétní práce, jako je například vlastnění potravinářského průkazu, nebo specifické požadavky týkající se prostředí výkonu práce vzhledem k trestnímu jednání či charakteristice

obžalovaného. Poslední podmínka se dá ilustrovat na příkladu, že pro práci v mateřské školce nebude vybrán stejný typ klienta, jako pro práci u linky na třídění odpadu.

Pracovník tedy kontaktuje poskytovatele výkonu OPP s nabídkou konkrétního klienta a v případě projevení zájmu s ním naváže osobní kontakt. V rámci tohoto kontaktu předá organizaci všechny důležité informace o tom, jak bude probíhat spolupráce s PMS a příslušného soudu v rámci výkonu OPP. V případech, kdy pracovník pro soud zpracovává toto předjednání výkonu OPP, informuje klienta o dalších možnostech spolupráce s PMS jak v oblasti probační, tak i mediační a činí kroky směřující k navázání kontaktu s poškozeným, kterého informuje o možnostech řešení trestného činu alternativně. Soud uloží trest soudním příkazem nebo rozsudkem v hlavním líčení. Dále soud usnesením nařizuje výkon trestu OPP na konkrétním místě se specifikací druhu práce a časovým rozsahem. Podklady pro usnesení připravuje PMS ve spolupráci s poskytovatelem OPP.

Po nařízení výkonu trestu je odsouzený povinen dostavit se na středisko PMS, kde je stanoven termín, v němž se dostaví k poskytovateli. Pracovník napomáhá v prvním kontaktu sjednáním termínu první schůzky, na které je podepsána dohoda o vykonání OPP, také připomíná základní informace o trestu, nabízí svou pomoc v případě problémů a upozorňuje na povinnosti odsouzeného. Na dostavení se na první schůzku s poskytovatelem má klient čtrnáctidenní lhůtu. O tom, jestli se klient dostavil či nedostavil, informuje pracovníka poskytovatel a v případě, že odsouzený lhůtu nedodržel, kontaktuje ho pracovník s výzvou ke splnění lhůty spolu s důrazem na důsledky jeho pasivního jednání. Odsouzený s institucí pro výkon trestu uzavírá dohodu, ve které jsou uvedena základní pravidla spolupráce. Dále je stanoven harmonogram, podle kterého budou práce konkrétně probíhat, a dohoda také specifikuje dobu, za kterou bude trest vykonán. Odsouzený je povinen trest vykonat do jednoho roku od nařízení soudu. Poskytovatel poučí pachatele o bezpečnosti práce a případně předá pracovní ochranné pomůcky. Během průběhu výkonu trestu komunikuje pracovník PMS s poskytovatelem a kontroluje průběh prací a dodržování dalších podmínek a omezení klientem a také to, jestli vede řádný život. Kontrola probíhá v rámci pravidelných návštěv přímo na pracovišti či skrze komunikaci s organizací. Pokud odsouzený nevykonává trest řádně nebo bez vážných důvodů k jeho výkonu nenastoupí, pracovník PMS nebo organizace, kde má být trest vykonán, může podat návrh příslušnému soudu o přeměnu trestu na trest odnětí svobody. V rámci výkonu trestu zve probační úředník klienta na pravidelné konzultace, kde mu může kromě kontroly nabídnout různé formy pomoci v podobě kontaktování dalších sociálních organizací,

poradenství či různých forem psychosociální podpory. Snaží se též pracovat se sociálním okolím pachatele a snaží se ho motivovat a podporovat při snaze o nápravu škody, způsobené trestnou činností. Místo výkonu trestu OPP je možné změnit jak v rámci obvodu jednoho soudu, tak i mezi obvodově. O této změně rozhoduje příslušný soud. Změna může proběhnout z důvodu například změny bydliště odsouzeného, lepší pracovní náplně vzhledem k odsouzenému nebo kvůli lepší dopravní dostupnosti. O změně místa vypracuje probační úředník zprávu a informuje o těchto okolnostech soud i instituci. Odpracované hodiny z jednotlivých míst se odsouzenému sčítají. O ukončení výkonu trestu OPP informuje poskytovatel středisko PMS. Pracovník poté soudu předá zprávu o celkovém průběhu vykonání trestu, o plnění dalších podmínek uložených odsouzenému, o tom jestli pachatel vedl řádný života a také o tom, jak se mu dařilo ve snaze o nápravu škody poškozeným. Aby mohla být splněna podmínka fikce neodsouzení, po výkonu trestu nebo po upuštění od trestu či zbytku trestu, je proveden u pachatele tzv. výmaz z trestního rejstříku. (Metodický standard činnosti PMS v oblasti TOPP, 2003; Talandová dle Štern, 2010)

3.4 Propadnutí majetku

Trest propadnutí majetku vymezuje § 66 trestního zákoníku, kde určuje podmínky jeho uložení. Tento trest může soud uložit pachateli pouze vedle výjimečného trestu nebo obžalovanému ze zvlášť závažného úmyslného trestného činu, jímž získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Bez těchto podmínek lze tento trest uložit pouze za trestné činy, u kterých to trestní zákoník dovoluje, nebo v případech, kdy vzhledem k závažnosti trestného činu a poměrům pachatele není jiného trestu třeba. Tímto trestem může být postižen buďto veškerý majetek pachatele nebo jeho část, kterou vymezí soudce a jejíž součástí mohou být i pohledávky pachatele. Takto postižen může být pouze majetek pachatele a nesmí se jednat o majetkové hodnoty nabyté trestnou činností, protože tou nejde nabýt vlastnické ani jiné majetkové právo. Kvůli tomu je zde trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, který se na tyto případy vztahuje. V případě trestu propadnutí majetku se dále vylučuje ta část majetku, sloužící k zajištění základních životních potřeb obžalovaného a osob na něm závislých. Vlastníkem propadnutého majetku se stává stát. (Systém trestů[online], 2016; zákon č. 40/2009 Sb., Trest propadnutí majetku[online], 2011)

3.5 Peněžitý trest

Peněžitý trest je definován paragrafy 67 až 69 trestního zákoníku. Tento trest je základní majetkovou sankcí postihující peněžní prostředky pachatele. Účelem trestu je odčerpání finančních prostředků pachatele, které získal trestnou činností nebo v jejím přímém důsledku, anebo prostředků, které mohly sloužit k páčání trestné činnosti. Výhodou je, podobně jako u předchozího trestu, že zaplacené částky v rámci peněžitého trestu připadají státu. Peněžitý trest není, jako trest domácího vězení nebo OPP, pouze alternativou k trestu odnětí svobody. Je to dáno hlavně tím, že je tento trest možné uložit vedle odnětí svobody jednomu pachateli. S trestem odnětí svobody je podobný v tom, že nepostihuje pouze pachatele, ale jeho důsledky mohou ovlivnit i jeho blízké a osoby, které jsou na něm závislé. Soud může a asi by měl při rozhodování o uložení tohoto trestu přihlížet nejen k poměrům samotného obviněného, ale i k tomu, jaké negativní důsledky by mohl trest mít na tyto osoby, a také by měl brát v potaz oprávněné zájmy poškozeného trestným činem, které jsou dalším faktorem určujícím ukládání tohoto trestu. Podle § 67 trestního zákoníku existují tři případy, kdy je možné tento trest uložit. Je to případ, kdy pachatel úmyslným trestným činem pro sebe či jiného získal nebo se snažil získat majetkový prospěch, dále je to možné u trestných činů, u kterých to trestní zákon ve zvláštní části dovoluje, a poslední případ je, že pachatel spáchal přečin a vzhledem k povaze a závažnosti přečinu a poměrům k osobě pachatele soud současně neukládá nepodmíněný trest odnětí svobody. Tento trest lze ukládat jak samostatně, tak i vedle jiného trestu s výjimkou trestu propadnutí majetku, což výslovně uvádí § 53 odst. 1 trestního zákoníku. Možnost uložení trestu samostatně vzniká v případě, že kvůli povaze závažnosti trestného činu a vzhledem k osobě a poměrům pachatele není uložení jiného trestu potřebné. Dále je důležitý § 68 odst. 6 trestního zákoníku, který zakazuje uložení peněžitého trestu, je-li zřejmé, že by byl nedobytný. To je další důvod pro přihlížení k majetkovým poměrům pachatele včetně jeho závazků, před rozhodnutím o uložení tohoto trestu. (Ščerba, 2011)

Podle starého trestního zákona byla výměra peněžitého trestu od 2 000 Kč do 5 000 000 Kč. Trestní zákoník v platnosti od 1. ledna 2010 však stanovuje vyšší výměry tohoto trestu jinak. Soud tento trest ukládá v tzv. denních sazbách. Prvním parametrem trestu, který rozhoduje o jeho výši, je tedy počet denních sazeb, který soud uloží. Konkrétní rozpětí, v kterém se soud při rozhodování pohybuje, je 20 až 730 denních sazeb. Druhým parametrem určeným soudem je výše denní sazby. Ta se může pohybovat v rozmezí od 100 Kč do

50 000 Kč. Celková výše peněžitého trestu je pak výsledkem součinu počtu denních sazeb a výše denní sazby. Z toho vyplývá, že nejnižší možný trest je 2 000 Kč a nejvyšší činí 36 500 000 Kč. Vyšší denní sazby neukládá soud bez rozmyslu, je stanovena podle majetkových poměrů pachatele. Je to tak pro to, že pro dvě různé osoby nemusí neznámenat například částka 2 000 Kč stejně vysoký obnos, pro jednoho je likvidační, pro druhého směšná. Počet denních sazeb soud určuje podle povahy a závažnosti trestného činu. Soud pro vážné důvody může stanovit, že nebude trest splacen najednou, ale ve splátkách. S uložením peněžitého trestu soud zároveň uloží náhradní trest odnětí svobody až na čtyři roky, pro případ, že by pachatel trest nesplatil. Pokud odsouzený trest nezaplátil, soud rozhodne o přeměně trestu buďto na trest obecně prospěšných prací nebo na trest domácího vězení. Pokud pak pachatel jeden z těchto uložených trestů dále maří, nařídí soud výkon náhradního trestu odnětí svobody tak, jak ho stanovil už dříve. U peněžitého trestu uloženého za nedbalostní trestný čin se po jeho zaplacení hledí na odsouzeného jako na neodsouzeného. Je to podobné jako fikce neodsouzení u trestu obecně prospěšných prací. Trest nebude uváděn v trestním rejstříku pachatele. Pokud ale šlo o úmyslný trestný čin, bude tento trest uveden v trestní rejstříku odsouzeného. V takovém případě má pachatel možnost nejdříve rok po zaplacení trestu zažádat o jeho zahlazení v rejstříku. (Pokuta nebo-li peněžité trest[online], 2016)

3.6 Propadnutí věci

Trest propadnutí věci upravený v paragrafech 70 až 72 trestního zákoníku, je dalším z trestů postihujících majetek pachatele. Hlavním účelem tohoto trestu je odejmout pachateli věc nebo jinou majetkovou hodnotu, která by mohla sloužit k dalšímu páčání trestné činnosti, odejmutím mu ztížit další páčání trestné činnosti nebo mu odejmout prospěch vyplývající z trestné činnosti. Soud může odejmout věc, která umožnila spáchání trestného činu nebo to jen ulehčila. Věci to mohou být buďto přímo určené k trestné činnosti, jako například kasařské náčiní či stroj na padělání peněz, nebo běžné věci pouze užití k trestné činnosti, jako je auto, fotoaparát, videokamera, počítač nebo zbraň. Příkladem majetkové hodnoty může být třeba zneužitý obchodní podíl ve společnosti s ručeným omezením. Zpravidla se toto týká úmyslných trestných činů, je však možné, že se může jednat i o čin nedbalostní. Dále může tento trest postihnout věc, kterou pachatel získal trestným činem nebo jako odměnu za něj. U získaných věcí se může jednat o věci při trestné činnosti vyrobené, například padělané peníze, padělané výtvarné dílo či omamná nebo psychotropní látka.

Propadnutí takto nabytých věcí může nastat výjimečně i u trestných činů nedbalostních. Také se může jednat o věci získané za jiné věci či jiné majetkové hodnoty. Tento případ lze ilustrovat na pachatelem nabytých úrocích za peníze získané trestným činem. Podle zákona smí soud uložit propadnutí věci pouze na ty, které náleží pachateli, jsou součástí jeho majetku nebo s nimi nakládá v době rozhodnutí soudu. Soud tedy nemůže nechat propadnout majetek, který pachatel řádně převedl před rozhodnutím soudu na jinou osobu. V takovém případě má však soud pravomoc uložit zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty u jiné osoby podle § 101 trestního zákoníku. Pokud je pachatel spoluvlastníkem věci, je možné nechat propadnout pouze spoluvlastnický podíl, ne však je-li tento podíl v rámci společného vlastnictví manželů. Zákon také pamatuje na to, že věc, která má propadnout, nesmí být zcizena, převedena nebo s ní pachatel nesmí jinak naložit tak, aby nebyl výkon tohoto trestu zmařen. Zmiňují-li propadnutí majetkové hodnoty, je to podle § 71 náhradní majetková hodnota, kterou může soud uložit, pokud byla věc, kterou soud prohlásil za propadlou zničena, poškozena, znehodnocena nebo upotřebena. Propadnutí náhradní majetkové hodnoty může být uloženo v celkovém rozsahu propadnuté věci, která výše zmíněným naložením ztratila svojí hodnotu, nebo může být uloženo vedle propadnutí věci, například ztratila-li ta věc pouze část své hodnoty. Propadnutá věc či majetková hodnota připadá státu a vlastnické právo přechází na stát v den právní moci odsuzujícího rozsudku. (Vantuch, 2011; zákon č. 40/2009 Sb.)

3.7 Zákaz činnosti

Trest zákazu činnosti upravují paragrafy 73 a 74 trestního zákoníku. Účelem trestu je zabránit pachateli v páčání další trestné činnosti, které se dopustil v souvislosti s výkonem povolání, zaměstnání či funkce nebo s vykonáváním činnosti, ke které je třeba zvláštní povolení nebo způsobilost k ní upravují zvláštní předpisy. Trest se ukládá ve výměře od jednoho roku do deseti let, tyto hranice nelze překročit. Horní hranice může být překročena pouze součtem dvou těchto trestů v případě, že první trest uložený za stejnou činnost dříve dosud nebyl vykonán. U mladistvých je horní hranice tohoto trestního opatření stanovena zákonem o soudnictví ve věcech mládeže na pět let. Trest zákazu činnosti je zpravidla ukládán vedle dalších trestů, jako jsou odnětí svobody, obecně prospěšné práce nebo peněžitý trest. Lze však uložit i samostatně, a to u trestných činů, u kterých trestní zákoník výslovně uvádí zákaz činnosti jako možnou sankci, a po té, co soud s přihlédnutím k závažnosti trestného činu a k poměrům pachatele uzná, že uložení jiného trestu není třeba.

Zakázán může být výkon zaměstnání, kdy je obžalovaný v postavení zaměstnance. Dále může být zakázán výkon povolání. To jestli jde u pachatele o zaměstnání či povolání rozhodují osobní poměry pachatele, povoláním může být například i umělecká činnost. Také lze zakázat výkon funkce, zde je odlišnost v tom, že do funkce bývají osoby většinou voleny nebo jmenovány nebo jde o činnost mimo pracovní poměr, jako u poslanců nebo senátorů. Zákaz výkonu činnosti, ke které je třeba zvláštního povolení, se typicky vztahuje k zakazu řízení motorového vozidla. Poslední druh činnosti, kterou může soud zakázat, je činnost upravená zvláštním předpisem, to znamená, že nevyžaduje povolení, ale postačí k ní ohlášení či registrace. Takovou činností je například živnostenské podnikání. (Systém trestů[online], 2016; Vantuch, 2011)

3.8 Zákaz pobytu

§ 75 trestního zákoníku upravuje skutečnosti týkající se uložení trestu zákazu pobytu. Tento trest je ukládán za úmyslné trestné činy. Soud trest ukládá, vyžaduje-li to ochrana veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku. Tato podmínka se vztahuje hlavně k pachatelům vzhledem k jejich dosavadnímu způsobu života na určitém místě páchaní, tedy k pachatelům, kteří páchali již dříve na určitém místě právní delikty a je důvodné podezření, že se tohoto chování nebudou dále vyvarovat a ohrozí tím společenské zájmy výše jmenované. Další podmínkou uložení zákazu pobytu je, že pachatel nemá v tom konkrétním místě nebo obvodu trvalé bydliště. Má-li v tom místě obžalovaný trvalé bydliště, tento trest nesmí být uložen. Zákaz pobytu je možno uložit také cizinci, bezdomovci nebo osobě s přiznaným postavením azylanta. I k těmto osobám se vztahuje podmínka o místě trvalého pobytu při ukládání trestu. Trest může být uložen na rok až deset let. Samostatně může soud zákaz pobytu uložit za trestný čin, za který je stanoven trest odnětí svobody, jehož horní hranice trestní sazby nepřevyšuje tři roky. Dále může být tento trest uložen, není-li vzhledem k povaze a závažnosti trestného činu a poměrům pachatele uložení jiného trestu třeba. Na dobu výkonu trestu může soud pachateli uložit přiměřené podmínky a omezení tak, aby vedl řádný život, a také mu může uložit, aby podle svých možností nahradil škodu způsobenou jeho trestným činem. Toto je podobné jako třeba u trestu obecně prospěšných prací. U pachatelů, kteří jsou ve věku blízkém věku mladistvých, soud může uložit vedle zákazu pohybu ještě další výchovná opatření uplatňovaná v trestních věcech mládeže. V tomto případě platí výklad § 48 odst. 4, avšak v těchto případech má soud možnost uložit i například dohled probačního úředníka nebo

probační program pro větší efektivitu trestu. Do doby trestu se nezapočítává například doba, kterou strávil pachatel výkonem trestu odnětí svobody, který mohl být uložen dříve než trest zákazu pobytu nebo současně s ním. V době výkonu trestu se pachatel nesmí zdržovat na určitém místě či v určitém obvodu. Soudem stanovené místo musí být část České republiky ohraničená podle jejího administrativně územního členění. Může to být tedy město, část obce, obvod apod. Tuto část vztahující se k trestu je v rozsudku třeba přesně označit. Pachatel na toto území nesmí vstupovat, pouze nastane-li případ, kdy na toto území musí, zpravidla to je návštěva lékaře, úřední jednání se státním orgánem nebo třeba vážná rodinná událost, musí mu být uděleno povolení k pohybu na tomto území.(Vantuch, 2011)

3.9 Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Dalším alternativním trestem je trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.(dále TZV) V trestním zákoníku je upraven § 76 a § 77 a jedná se o relativně nový druh trest, který byl zařazen do českého trestního práva s novým trestním zákoníkem. Hlavním důvodem pro toto opatření byly hlavně výtržnosti páchané fotbalovými fanoušky během utkání přímo na stadionech. Inspirací při vytváření tohoto trestu byl model trestání fotbalových fanoušků ve Velké Británii. Vedle fotbalového prostředí bývá tento trest využíván také v případě fanoušků hokejových týmů či u problémových návštěvníků vystoupení hudebních kapel. „*Trest zákazu vstupu spočívá v zákazu účasti odsouzeného na soudem stanovených akcích.*“ (Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce[online], 2016) Pokud probíhala v přípravném řízení spolupráce soudu s PMS, může soud vycházet z podkladů PMS, které vypracovala na základě informací dalších subjektů. PMS spolupracuje při zajišťování TZV hlavně s Policií ČR, městskou policií, organizátory akcí (např. Fotbalová asociace ČR) a s poskytovateli specifických sociálních programů. Opis pravomocného rozhodnutí soudu o uložení TZV obdrží příslušné středisko PMS podle toho, kde pachatel bydlí, a probační úředník je zároveň pověřen kontrolou nad výkonem trestu. Pracovník při konzultacích poučí pachatele o jeho právech a povinnostech a sestaví s ním probační plán. Při přípravě plánu, za nějž je pracovník PMS zodpovědný, spolupracuje s pracovníkem Služby kriminální policie a vyšetřování, který se zabývá problematikou diváckého násilí a kriminalitou spojenou s extrémistickými projevy. Pracovník může odsouzenému stanovit povinnost dostavovat se v termínech bezprostředně souvisejících s konáním zakázané akce na služebnu policie. Určená doba a místo výkonu této povinnosti jsou stanoveny tak, aby nebylo možné, že se na zakázanou akci pachatel

nějak dostane. V případě fotbalového fanouška může být bezprostřední termín doba konání utkání jeho fotbalového klubu. Probační plán je základním dokumentem pro výkon TZV, a protože se každý případ liší, je připravován s každým klientem individuálně a pachatel je do tvorby tohoto plánu aktivně zapojen. V probačním plánu jsou popsány všechny detaily a pravidla pro výkon trestu. Soud může pachateli určit přiměřené povinnosti nebo omezení. Plnění těchto určených podmínek je také uvedeno v probačním plánu. Pracovník PMS může odsouzenému dále uložit povinnost absolvovat program sociálního výcviku a převýchovy nebo psychologického poradenství. Všechny důležité skutečnosti k této povinnosti jsou také součástí již zmíněného plánu. Plnění plánu je závazné a jeho neplnění pachatelem se rovná neplnění soudního rozhodnutí a odsouzený tak může naplnit znaky trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí, za což trestní zákoník stanovuje další postih podle § 337 odst. 1 písm. e). Celou dobu výkonu trestu pracovník PMS kontroluje dodržování povinností vyplývajících ze soudního rozhodnutí a z probačního plánu, průběžně o tom informuje soud a po ukončení TZV podává závěrečnou zprávu, která obsahuje i jeho stanovisko k plnění povinnosti trestu ze strany odsouzeného. (Talandová dle Štern, 2010; Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce [online], 2016)

3.10 Ztráta čestných titulů nebo vyznamenání

Alternativní trest ukládaný podle podmínek definovaných v § 78 trestního zákoníku. Pravděpodobně asi jeden z nejméně ukládaných trestů. Nesmí být uložen samostatně, je tedy ukládán pouze vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody minimálně na dvě léta. Trest může soud uložit za úmyslný trestný čin, který pachatel navíc spáchal ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky. Zavrženíhodnost pachatelovy pohnutky se může posuzovat například právě z pohledu titulů či čestných vyznamenání, kterých je obžalovaný nositelem a které jsou v rozporu právě s jeho pohnutkou ke spáchání trestného činu. Odsouzený může ztratit všechna vyznamenání, čestná uznání nebo jiné čestné tituly udělené podle vnitrostátních právních předpisů. Vyznamenání jsou udělována podle zákona č. 157/1994 Sb., o státních vyznamenáních České republiky. Právní úpravu titulů obsahuje zejména zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, jinak neexistuje jiná právní norma týkající se čestných uznání a jiných čestných titulů. (Vantuch, 2011; Systém trestů [online], 2016)

3.11 Ztráta vojenské hodnosti

Trest definovaný v trestním zákoníku ustanoveními § 79. Stejně jako trest ztráty čestných titulů nebo vyznamenání lze ztrátu vojenské hodnosti uložit pouze vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody nejméně na dvě léta, za spáchání jakéhokoliv úmyslného trestného činu. U tohoto trestu však lze jeho uložení i vedle dalších trestů, jako je například podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, popřípadě i s dohledem. Tuto možnost povoluje odst. 2 § 79 v případech, kdy to vzhledem k povaze spáchaného trestného činu vyžaduje kázeň a pořádek v ozbrojených složkách. Tento trest může být uložen pouze příslušníkům ozbrojených složek a jeho účinkem je to, že se odsouzenému snižuje jeho hodnost na nejnižší stupeň hodnosti ozbrojených složek, což je hodnost vojína. (Vantuch, 2011)

3.12 Vyhoštění

Trest vyhoštění lze podle článku 14 odst. 5 Listiny základních práv a svobod uložit pouze v případech stanovených zákonem. V tomto případě je zákonem § 80 trestního zákoníku, který trest vyhoštění upravuje. Není možné vyhoštění občana České republiky, vyhoštěn může tedy být pouze cizinec. Pod tímto trestem se skrývá odejmutí práva cizinci na další pobyt na území naší republiky a jeho fyzické přemístění na území jiného státu nebo jeho předání příslušným orgánům jiného státu. Soud neurčuje místo vyhoštění odsouzeného, to spolu s výkonem tohoto trestu provádějí orgány Policie České republiky. Možnost vyhoštění se opírá o zásadu mezinárodního práva, kdy každý stát je povinen přijmout svého občana. Cizinec bez státní příslušnosti je vyhoštěn do země, kde má příbuzné, majetek nebo do které si přeje, pokud je ta země ochotná ho přijmout. Vyhoštění lze uložit i cizinci, který se v době rozhodování nenachází na našem území. Trest je ukládán, vyžaduje-li to bezpečnost lidí nebo jiný obecný zájem. Tato podmínka bývá posuzována vzhledem k povaze a závažnosti trestné činnosti. Může jít například o zvlášť závažný úmyslný trestný čin, souběh více trestných činů, přeshraniční páchaní trestné činnosti apod. Soud může uložit trest vyhoštění na dobu od jednoho roku do deseti let, u mladistvých s horní hranicí pěti let nebo na dobu neurčitou, je-li to vzhledem k závažnosti trestného činu nebo osobě pachatele adekvátní. V § 80 odst. 3 jsou uvedeny případy, kdy je soudu znemožněno uložit trest vyhoštění. Překážek pro vyhoštění pachatele je celkem sedm a jsou to například: situace, kdy se nepodařilo zjistit státní příslušnost pachatele, protože potom není možné

určit, do kterého státu má být vyhoštěn, dále nemůže být vyhoštěn pachatel s uděleným azylem nebo jinou doplňkovou ochranou, umožňující mu pobyt na území České republiky nebo je-li pachatelem dítě, které je občanem Evropské unie, pokud by ovšem vyhoštění nebylo v jeho nejlepším zájmu. (Vantuch, 2011)

4 Metodická část

4.1 Uvedení výzkumu

Hlavním cílem tohoto výzkumu je zmapování toho, jaké má široká veřejnost povědomí o pojmu alternativní tresty a o dalších skutečnostech s ním spojených. K dosažení hlavního cíle povede také zkoumání dalších dílčích cílů výzkumu. Nejprve se respondentů budu dotazovat na to, jestli vědí, co to je Probační a mediační služba a také se zeptám na tuto znalost u jejich jednotlivých hlavních agend. Druhým dílčím cílem bude zjišťování toho, jestli respondenti vědí, co znamená pojem alternativní trest. Dále budu zjišťovat, jestli znají nějaké konkrétní druhy alternativních trestů. Také se budu ptát na to, jakým způsobem se o těchto trestech dozvěděli. A nakonec se budu respondentů dotazovat na to, jestli mají s alternativními tresty osobní zkušenosti nebo jestli s nimi mají zkušenost například jejich přátelé, známí či rodinní příslušníci.

Tabulka 1 - Transformační tabulka dílčích cílů a tazatelských otázek

Hlavní cíl: Zmapovat povědomí široké neodborné veřejnosti o Probační a mediační službě a alternativních trestech. Dílčí cíle: DC1: Zjistit jaké mají respondenti povědomí o tom, co to je Probační a mediační služba a o jejich hlavních agendách. DC2: Zjistit jestli respondenti znají pojem alternativní trest, popřípadě jaký/jaké konkrétní druhy těchto trestů znají. DC3: Zjistit jakým způsobem se s alternativními tresty seznámili a mají-li s nimi zkušenosti přímo či skrze osoby v jejich okolí.				
Dílčí cíle	Způsob zjišťování	Zdroj zjišťování	Tazatelské otázky	
DC1	Dotazník	Oslovení respondenti	TO6	Víte co to je Probační a mediační služba ČR?
			TO7	Víte co to znamená probace?
			TO8	Víte co to znamená mediace?
			TO9	Víte co to znamená parole?
DC2	Dotazník	Oslovení respondenti	TO10	Znáte pojem alternativní trest?
			TO11	Pokud ano, jaké druhy těchto trestů znáte?

			TO15	Za jaký trest, si myslíte, že jsou tyto tresty alternativou?
DC3	Dotazník	Oslovení respondentů	TO12	Kde jste se s touto formou trestů seznámil/a?
			TO13	Máte s touto formou trestu nějakou osobní zkušenost? Pokud ano, tak jakou.
			TO14	Má s touto formou trestu zkušenost nějaký člověk ve vašem okolí (přítel, známý, rodinný příslušník)? Pokud ano, tak jakou.

Zdroj: vlastní zpracování

Kvantitativní výzkum jsem zvolil proto, že zahrnuje více respondentů a tím dává lepší odraz toho, jaké povědomí, o této tématice, má širší veřejnost. Pro výzkum budou použity papírové a elektronické dotazníky. Pomocí dotazníků mohou oslovit více respondentů a tím, že mi budou lidé odpovídat přesně na zadané uzavřené a polootevřené otázky, budu od nich dostávat přesně ty informace, které budou pro můj výzkum relevantní, a měl bych se touto metodou také vyhnout dostávání zbytečných a nepotřebných dat. Konkrétně elektronické dotazníky mi dovolí oslovit více respondentů v kratším čase a tedy z časového i z ekonomického hlediska to bude ulehčení pro můj výzkum.

Výzkumný vzorek se bude skládat ze studentů středních a vysokých škol neprávnických oborů, absolventů vysokých škol a vyšších odborných škol, mladých pracujících lidí se středním vzděláním, lidí středního věku pracujících v různých oborech a ze starších lidí, kteří jsou již na konci svého pracovního života nebo už nepracují. Rozhodl jsem pro takto různorodý vzorek, aby výstup mého výzkumu obsáhl co možná největší rozpětí v široké veřejnosti. Respondenti budou vybíráni jak cíleně z mých známých z okolí a přátel, skrze které se budou dále nabalovat další osoby a další respondenti budou vybíráni náhodně, pro větší různorodost vzorku a pro jeho větší reprezentativnost. „*Koncept náhodného výběru je úzce spojen s koncepty reprezentativnosti a zobecnitelnosti. Vzorek, který je reprezentativní pro danou populaci, vede k zobecnitelnosti výsledků na tuto populaci.*“ (Punch, 2008, str. 54)

Tištěné papírové dotazníky budu rozdávat přátelům a známým, kteří je buď sami vyplní, nebo je rozšíří mezi své známé, přátele nebo kolegy. Elektronické dotazníky budu šířit

pomocí odkazů, které budu rozesílat elektronickou poštou a také k jejich šíření využiji sociální sítě, které mají veliké možnosti v šíření dat.

Z dotazníků, které se mi vrátí správně vyplněné, budu analyzovat data, která se budou vázat k jednotlivým výzkumným otázkám a tedy k jednotlivým dílčím cílům. Z těchto dat vytvořím procentuální přehled o tom, jak byly naplněny jednotlivé cíle výzkumu a podle toho na závěr vyhodnotím míru celkového povědomí veřejnosti o alternativních trestech a o dalších skutečnostech, které jsem si určil jako dílčí cíle, a také se pokusím o porovnání toho, jak se liší znalost o těchto skutečnostech napříč společnostmi podle věkové příslušnosti. Pro názornost výsledky zasadím do tabulek a případně do grafů, díky kterým bude jednodušší a rychlejší možnost orientace ve výstupu z výzkumu.

4.2 Analýza výzkumu

Část výzkumu, která spočívala v distribuci dotazníků mezi respondenty, probíhala od konce ledna 2016 až do začátku března 2016. Převážná většina všech dotazníků byla shromážděna hlavně během února tohoto roku. Celkově se mi podařilo získat 111 dotazníků, z nichž jsem při zpracovávání dat a výstupů z nich použil 103 správně vyplněných. Musel jsem tedy 8 dotazníků vyřadit, protože byly z různých důvodů pro můj výzkum nepoužitelné. Důvody k vyřazení byly ty, že respondenti neuvedli odpovědi k některým otázkám, na některé otázky odpověděli nesmyslně či nesrozumitelně a například jeden dotazník jsem vyřadil, protože ho vyplnil student právnického oboru, čímž nesplňoval moje kritérium zaměření výzkumu na neodbornou veřejnost. Tohoto kritéria jsem se držel po celou dobu oslovování respondentů. To probíhalo ve velké většině formou rozesílání odkazu na mnou vytvořený elektronický dotazník na internetovém portálu a odehrávalo se v rámci sociální sítě Facebook a také pomocí e-mailových zpráv. Tuto formu jsem upřednostnil hlavně proto, že má velikou výhodu především v časové a finanční úspoře prostředků na rozdíl od distribuování papírových dotazníků. Z celkového počtu vyplněných dotazníků bylo nakonec 96 elektronických a 15 papírových. Oslovování respondentů probíhalo jak cíleně, tak i náhodně. Cílené bylo v tom, že jsem odkaz na elektronický dotazník rozesílal mezi přátele, známé a příbuzné, při čemž jsem vždy připojil žádost o to, aby i oni oslovili s prosbou o vyplnění dotazníku nějaké lidi ve svém okolí. Tím jsem zajistil i náhodný výběr další části respondentů pro větší reprezentativnost celkového vzorku. Distribuce tištěných dotazníků probíhala například tak, že jsem je rozdával lidem z domu, ve kterém bydlím, do

schránek se vzkazem, že je prosím, aby vyplněný nebo prázdný dotazník, pokud nebudou chtít odpovědět, vhodili do mojí schránky. Dále jsem se snažil, aby byl vzorek respondentů co nejrepresentativnější a výsledky výzkumu co nejzobecnitelnější na celkovou populaci tím, že jsem oslovoval lidi ve velkém věkovém rozpětí od mladých lidí studujících na středních školách až po staré lidi i v důchodovém věku. Také jsem usiloval o to, aby byli respondenti různorodí, co se týká toho, v jakém oboru pracují nebo jaký obor studují. To, jak se mi toto úsilí podařilo naplnit, znázorňují níže uvedené číselné ukazatele a komentáře k jednotlivým otázkám a odpovědím mého dotazníku. Elektronické i tištěné dotazníky měly formálně úplně stejnou podobu a pro ilustraci je podoba tištěného dotazníku připojena jako příloha této práce. Pro práci s elektronickou formou dotazníku jsem zvolil internetový portál Survio. Nyní bude následovat rozbor výzkumu po jednotlivých otázkách.

4.3 Sociometrické údaje

Blok prvních pěti tazatelských otázek (TO) byl zaměřen na demografické údaje o respondentech, díky nimž je možné posoudit rozmanitost a hlavně reprezentativnost výsledného vzorku. Otázky byly zaměřeny na pohlaví tázaných, na jejich věk, místo bydliště, vzdělání a na obor ve kterém se vzdělávají, pracují nebo pracovali.

TO 1: Jaké je Vaše pohlaví?

Tabulka 2 - Vyhodnocení první otázky

Pohlaví	Počet odpovědí	Procentuální podíl
Muž	43	41.7%
Žena	60	58.3%
Celkem	103	100%

Výsledný vzorek pro zpracování výstupu výzkumu se skládal ze 103 respondentů, z nichž byla, jak vyplývá z číselného vyjádření, větší část žen tedy 58.3% a mužů bylo méně, jen 41.7%.

TO 2: Jaký je Váš věk?

Tabulka 3 - Vyhodnocení druhé otázky

Věk	Počet odpovědí	Procentuální podíl
Do 30 let	47	45.6%
30 až 50 let	36	35%
51 let a více	20	19.4%
Celkem	103	100%

Z hodnot v tabulce vyplývá, že výzkumu se zúčastnilo nejvíce respondentů ve věku do třiceti let a byla jich téměř polovina celého vzorku. O jedenáct respondentů méně bylo ve věku od třiceti do padesáti let a nejmenší, dle mého názoru však nezanedbatelná, byla skupina dotazovaných ve věku nad padesát let, kterých bylo dvacet. Řekl bych, že co se týká věkového rozložení dotazovaných, podařilo se mi celkem vzorek vyvážit tak, aby byl reprezentativní.

TO 3: V jakém místě bydlíte?

Tabulka 4 - Vyhodnocení třetí otázky

Místo	Počet odpovědí	Procentuální podíl
Vesnice	22	21.4%
Město	81	78.6%
Celkem	103	100

Součástí zkoumaného vzorku bylo 81 osob žijících ve městech a zbylá menší část tázaných označila jako místo svého bydliště vesnici. Z tohoto pohledu je vzorek nevyvážený, ale vzhledem k tomu, jaké jsem si určil cíle výzkumu, si myslím, že to není problém.

TO 4: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Tabulka 5 - Vyhodnocení čtvrté otázky

Stupeň vzdělání	Počet odpovědí	Procentuální podíl
Základní škola	8	7.8%
Střední škola bez maturity	11	10.7%
Střední škola s maturitou	45	43.7%
Vyšší odborná škola	4	3.9%
Vysoká škola	35	33.9%
Celkem	103	100%

Z pohledu dosaženého vzdělání respondentů si myslím, že se také podařilo vyvážit zkoumaný vzorek celkem dobře. Nejvíce osob uvedlo jako nejvyšší dosažené vzdělání střední školu s maturitou a druhou nepočetnější skupinou jsou absolventi vysokých škol. Zbylá část tázaných pak uvedla další stupně vzdělání. Musíme však brát v potaz to, že určitá část osob, které uvedly jako nejvyšší vzdělání střední školu s maturitou, jsou mladí lidé, kteří ještě nepracují, ale studují vysokou školu. Nejsou to všichni respondenti v této kategorii, ale jen určitá část. Nezjišťoval jsem však dále, jak velká tato část je, protože to pro můj výzkum není klíčové. Podobné je to u tázaných, kteří uvedli jako nejvyšší stupeň vzdělání základní školu, v tomto případě se u všech jednalo o studenty střední školy.

TO 5: Jaký obor studujete nebo v jakém oboru pracujete či jste pracoval/a?

Tabulka 6 - Vyhodnocení páté otázky

Obor	Počet odpovědí	Procentuální podíl
Školství	12	11.7%
Ekonomie	11	10.7%
Služby	17	16.5%
Marketing + logistika	15	14.5%
Zdravotnictví	11	10.7%
Technické obory + IT	15	14.5%
Ostatní obory	22	21.4%
Celkem	103	100%

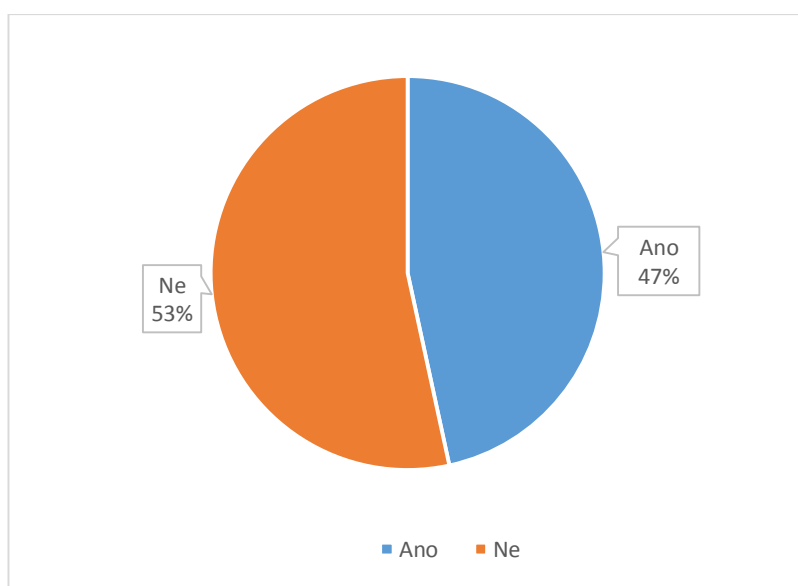
Pro větší přehlednost toho, v jakých oborech se členové vzorku pracovně nebo studijně pohybují, jsem si na základě získaných odpovědí určil sedm skupin oborů, do kterých jsem následně respondenty rozřadil. Ve skupině školství jsou respondenti působící jako pedagogové nebo ti, kteří pedagogii studují. Ekonomie zahrnuje ekonomické studijní obory, ekonomy a další osoby pohybující se v účetnictví bankovníctví nebo turismu. Do skupiny služeb jsem zařadil povolání jako je kosmetička, kadeřnice, starožitník a další možnosti uplatnění v rámci služeb. Skupinu marketing a logistika tvoří lidé pracující přímo v marketingu, v marketingovém výzkumu nebo obchodu a lidé zapojení do logistiky zboží. Mezi zdravotnické obory patří v případě mého vzorku hlavně farmaceuti, studenti lékařské fakulty nebo molekulární biologie a další zdravotničtí pracovníci. Mezi technické obory a IT jsem řadil respondenty pracující například se zahradní technikou, s vratovou technikou, pracující ve stavebním inženýrství a osoby zabývající se IT technologiemi, mobilními

komunikacemi, informatikou atd. Tyto skupiny jsem zvolil, protože v rámci každého oboru bylo uvedeno alespoň deset odpovědí, které do daného pracovního nebo studijního oboru patří. Poslední skupinou jsou ostatní obory, kde jsou zahrnuty všechny, které nespádají do žádné předešlé skupiny, a vytvořením tolika skupin oborů by bylo vyhodnocení této otázky nepřehledné. Do této skupiny jsem zařadil odpovědi, jako například architektura, podnikání, různé formy designu, studium politologie na filozofické fakultě, různé formy výzkumu a zařadil jsem sem i jeden případ rodičovské dovolené. Opět si myslím, že z hlediska rozmanitosti pracovních či studijních oborů tázaných osob nabyt mnou zkoumaný vzorek vyšší úrovně reprezentativnosti.

4.4 Analýza otázek vztahujících se k dílčímu cíli 1

Jako první dílčí cíl jsem si stanovil zjistit, jaké mají respondenti povědomí o tom, co to je Probační a mediační služba a o jejích hlavních agendách. K němu se vztahují dále vyhodnocené otázky.

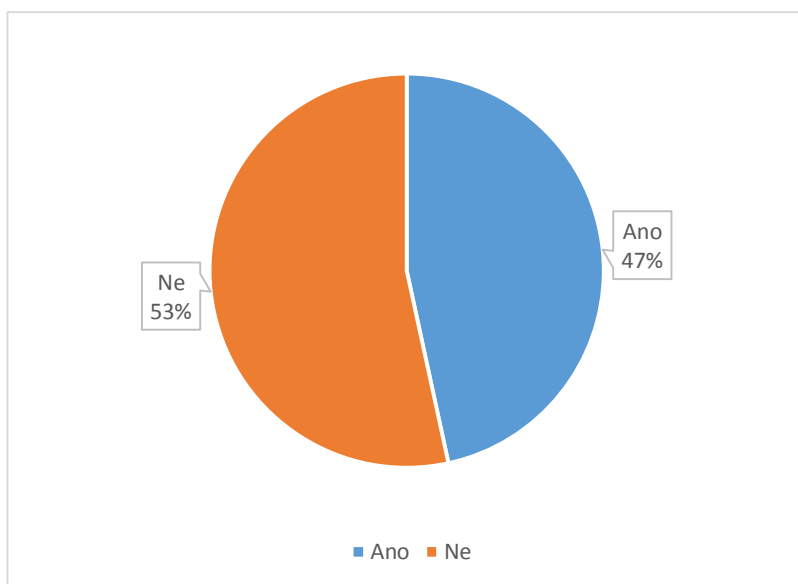
TO 6: Víte co to je Probační a mediační služba ČR?

Graf 1- Vyhodnocení šesté otázky

Z grafu můžeme jednoduše vyčíst, že odpovědí na danou otázku bylo více záporných. Možnost Ne označilo 55 respondentů, zatímco možnost Ano označilo 48 tázaných. Není to však, dle mého názoru, nějak významný rozdíl a to ukazuje v procentuální výměře i příslušný graf.

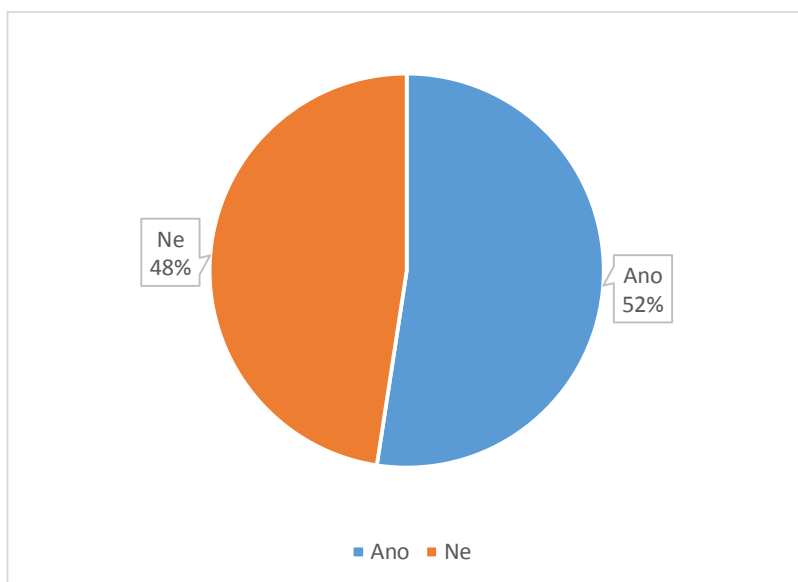
TO 7: Víte co znamená probace?

Graf 2 - Vyhodnocení sedmé otázky

Z Grafu 2 můžeme sice vyčíst naprosto stejné hodnoty jako z Grafu 1, ale je to pouze shoda náhod, že respondenti odpověděli na tyto otázky se stejnou četností pozitivních i negativních odpovědí.

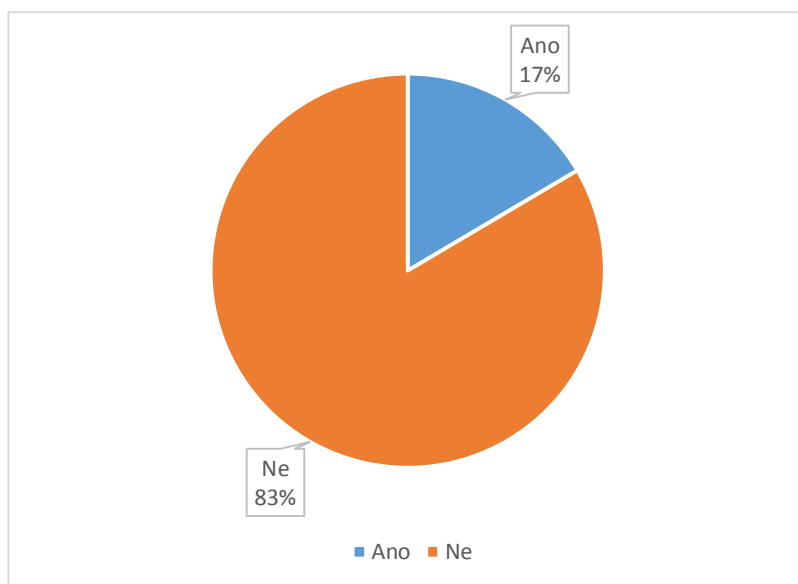
TO 8: Víte co znamená mediace?

Graf 3 - Vyhodnocení osmé otázky

U této otázky poprvé vidíme, že převažují kladné odpovědi nad negativními. Možnost Ano zvolilo 54 respondentů a možnost Ne 49. Příslušný graf znovu ukazuje procentuální podíl.

TO 9: Víte co znamená parole?

Graf 4 - Vyhodnocení deváté otázky

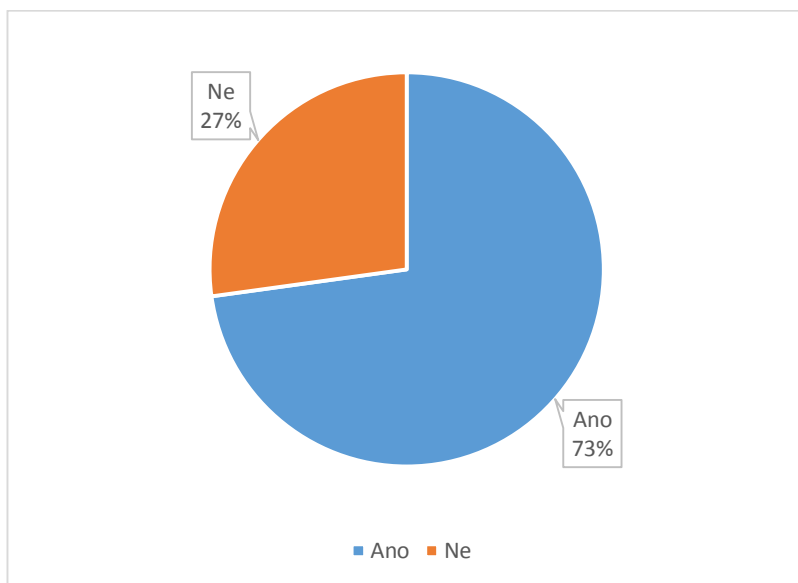
U této otázky nám graf jasně ukazuje, že většina respondentů nevěděla, co to je parole. S tímto pojmem se setkala a znala ho pouze 17 tázaných, zatímco celých 86 zbylých označilo odpověď Ne.

První dílčí cíl se mi, myslím, podařilo naplnit. Díky dostatečně velkému a různorodému vzorku se mi podařilo zmapovat, jak je na tom neodborná veřejnost se znalostmi o Probační a mediační službě a jejich agendách. Z číselných ukazatelů a grafů můžeme vyčíst, že PMS je jako pojem známá jen pro 47% respondentů, stejně je tomu i v případě znalosti probace. Se znalostí mediace je to trochu lepší, tu znalo 52% tázaných, ale je na místě domnívat se, že ne všichni respondenti mohou mít mediaci spojenou s PMS, protože ta je provozována i mimo střediska PMS ne jenom v záležitostech trestních. Nejhuře na tom byli respondenti se znalostí pojmu parole. Celých 83% tázaných odpovědělo na otázku záporně. Tato neznalost může být do jisté míry zapříčiněna tím, o jakou agendu práce PMS se jedná a také tím, jak specifická je to činnost. Protože je to práce s vězni a lidmi podmíněně propuštěnými, člověk bez zkušenosti s odnětím svobody nemá moc velkou šanci, že se s ní setká, nemá-li s ní zkušenost nějaký jeho známý. V médiích se sice můžeme setkat s tím, že byl nějaký vězeň propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody podmíněně na svobodu, ale už se nedozvíme, co tomu předcházelo a jak probíhal celý proces před propuštěním. Svým způsobem by se dalo očekávat, že neodborná veřejnost nebude s touto agendou seznámena, ale možná je to škoda a nemusela by mít její neznalost tak velkou míru.

4.5 Analýza otázek vztahujících se k dílčímu cíli 2

Druhým dílčím cílem jsem chtěl zjistit, jestli respondenti znají pojem alternativní trest, popřípadě jaký/jaké konkrétní druhy těchto trestů znají. Součástí dotazníku byla také doplňující otázka o tom, za jaký trest si respondenti myslí, že jsou alternativní tresty alternativou.

TO 10: Znáte pojem alternativní trest?

Graf 5 - Vyhodnocení desáté otázky

Na tuto otázku odpovědělo kladně 75 tázaných osob a 28 respondentů odpovědělo negativně. To ukazuje, že alternativní tresty jako pojem jsou známy a lidé se s nimi setkávají. Kde se s nimi setkávají a jaké druhy těchto trestů znají, si řekneme dále.

TO 11: Pokud ano, jaké druhy těchto trestů znáte?

Tabulka 7 - Vyhodnocení jedenácté otázky

Odpovědi	Počet odpovědí
Domácí vězení	47
Obecně prospěšné práce	63

Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce	8
Peněžitý trest	9
Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty	5
Vyhoštění	5
Zákaz pobytu	2
Zákaz činnosti	4
Nevím	30
Ostatní odpovědi	12

Jedenáctá otázka navazovala na předešlou desátou otázku a vyzývala tázané, aby uvedli druhy alternativních trestů, které znají. Proto je počet odpovědí vyšší než u jiných otázek, respondenti měli možnost uvést více odpovědí najednou. Tato otázka byla polootevřená. Nejvíce respondentů znalo obecně prospěšné práce, nejčastěji je nazývali veřejně prospěšné práce a do této skupiny odpovědí jsem počítal i varianty odpovědí, jako například služba společnosti, nucené práce nebo úklidové práce. Nejsou to sice přesné názvy, ale mohou to být zlidovělá zkrácená pojmenování trestu OPP. Druhou nejčetnější odpovědí bylo domácí vězení. Velice často byl trest domácího vězení spolu s trestem OPP součástí jedné odpovědi, což odpovídá tomu, že je tázaní uváděli nejčastěji. Dále už byly další druhy trestů, které neměly tak vysoký počet odpovědí, byl to například peněžitý trest. V několika případech byly uvedeny odpovědi jako pokuta, peněžní pokuta nebo finanční trest a všechny tyto odpovědi jsem sloučil do skupiny peněžního trestu. Podobné početní zastoupení jako peněžitý měl i trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Několik odpovědí jmenovalo i další druhy trestů, které jsou uvedeny v tabulce. Zbylé tresty, které nejsou uvedeny ve výčtu a jsou součástí § 52 Druhy trestů trestního zákoníku, nebyly vůbec

zmíněny. Ve třiceti případech odpovídající žádný druh alternativních trestů neznali a ve dvanácti případech uvedli nesprávné odpovědi nebo odpovědi neúplné. To je kategorie ostatních odpovědí, mezi které jsem zařadil například podmíněný trest, který byl uveden pětkrát, a dále to byly odpovědi jako například zákaz přibližování, vykázaní z bytu nebo určitá omezení, povinnosti, které vedou k nápravě pachatele.

TO 15: Za jaký trest, si myslíte, že jsou tyto tresty alternativou?

Tabulka 8 - Vyhodnocení patnácté otázky

Odpovědi	Počet odpovědí
Odnětí svobody	39
Pokuta, finanční tresty	6
Nespecifikované tresty	39
Nevím	22
Ostatní odpovědi	4

Poslední otázka dotazníku byla otevřená a respondenti byli dotazováni na to, jestli vědí, za jaký trest jsou alternativní tresty alternativou. 39 tázaných odpovědělo správně, že jsou alternativou za odnětí svobody. Do skupiny těchto odpovědí jsem počítal i odpovědi jako byla například odpověď „natvrdo“, protože to není sice přesné znění, ale je to rozšířený, dalo by se říci slangový výraz pro trest odnětí svobody. Dále se objevilo 6 špatných odpovědí, že alternativní tresty jsou alternativou za pokuty nebo jiné finanční tresty. Ve 39 případech nenapsali respondenti konkrétní specifický druh trestného činu, ale popisovali trestnou činnost, za kterou jsou ukládány. Nejčastěji byly uváděny nedbalostní trestné činy, ne tolik závažné trestné činy nebo trestná činnost páchaná poprvé, tedy v podání prvopachatelů. 22 odpovídajících odpověď na tuto otázku nevědělo a objevily se i 4 jiné

nesprávné odpovědi, že jsou alternativní tresty alternativou například za fyzické tresty nebo za podmíněné tresty.

4.6 Analýza otázek vztahujících se k dílčímu cíli 3

Posledním dílčím cílem, který jsem si stanovil v rámci výzkumu, bylo zjistit, jakým způsobem se s alternativními tresty respondenti seznámili a mají-li s nimi nějaké přímé zkušenosti či zkušenosti skrze osoby v jejich okolí.

To 12: Kde jste se s tou formou trestů seznámil/a?

Tabulka 9 - Vyhodnocení dvanácté otázky

Odpovědi	Počet odpovědí
Média	47
Kinematografie	6
Lidé z okolí	7
Školní výuka	11
Nevím	32
Ostatní odpovědi	6

Podle jednotlivých odpovědí, které respondenti uváděli, jsem vytvořil 6 skupin odpovědí, které jsou uvedeny v tabulce. Ve skupině média jsou zařazeny všechny odpovědi, které spadají mezi mediální sdělovací prostředky tedy tisk, televize, internet či rozhlas. Skupinu kinematografie jsem oddělil, protože je to sice druh média, není však primárně určena pro sdělování informací divákům jako jiné televizní programy. 7 odpovědí uvádělo, že se tázání o alternativních trestech dozvěděli od známých, přátel nebo rodinných příslušníků. 11 respondentů uvedlo, že tuto svoji znalost připisují školní výuce a odborné literatuře. 32 odpovídajících nevědělo, kde přesně se s pojmem alternativní tresty setkalo, a 6 odpovědí

se týkalo toho, že se respondenti setkali s informacemi o alternativních trestech buďto při výkonu své práce nebo z vlastní iniciativy například při sledování mezinárodního dění či při doplňování svého obecného rozhledu.

TO 13: Máte s touto formou trestu nějakou osobní zkušenost? Pokud ano, tak jakou.

Tabulka 10 - Vyhodnocení třinácté otázky

Odpovědi	Počet odpovědí
Ano	1
Ne	102

U této otázky se bohužel objevila pouze jedna kladná odpověď a to ta, že se respondent setkal v rámci technických služeb s jedním pachatelem odsouzeným k OPP. Zbýlých 102 odpovídajících s alternativními tresty žádnou osobní zkušenost nemělo.

TO 14: Má s touto formou trestu zkušenost nějaký člověk ve vašem okolí (přítel, známý, rodinný příslušník)? Pokud ano, tak jakou.

Tabulka 11 - Vyhodnocení čtrnácté otázky

Odpovědi	Počet odpovědí
Ano	8
Ne	95

Záporně na tuto otázku odpovědělo 95 respondentů, což je bohužel většina z celého vzorku. I přesto se objevilo 8 kladných odpovědí, ale ne všechny úplně odpovídaly na mnou položenou otázku, což by se dalo přičítat tomu, že jsem tázané vybíral záměrně tak, aby neměli právnické vzdělání. Dá se tedy pochopit, že někteří uváděli například oddlužení, podmíněný trest nebo mimosoudní vyrovnání, i když se mezi alternativní tresty neřadí, ale někomu bez příslušného vzdělání se jako alternativy za trest odnětí svobody mohou jevit. Jinak mezi zkušenostmi s alternativními tresty u osob z okolí respondentů byly uvedeny

OPP, jednou domácí vězení a jeden odpovídající napsal, že jeho kamarád pracoval jako probační úředník.

4.7 Srovnání respondentů podle věku

Rozhodl jsem se, že se pokusím u dvou vybraných otázek, které se nejvíce vztahují k hlavnímu cíli výzkumu, porovnat, jak se odpovědi respondentů lišily podle věkové skupiny, do které spadají. Tázané jsem rozdělil do tří skupin podle věku. První skupina je v rozmezí do třiceti let, druhá skupina je vymezená od třiceti do padesáti let a třetí skupina jsou respondenti od padesáti let starší.

TO 6: Víte co je to Probační a mediační služba ČR?

Tabulka 12 - Srovnání odpovědí u šesté otázky podle věku

Věk	Odpovědi	Počet odpovědí	Procentuální podíl
Do 30 let	Ano	13	27.7%
	Ne	34	72.3%
30 až 50 let	Ano	16	44.4%
	Ne	20	55.6%
51 a více	Ano	15	75%
	Ne	5	25%

Z vyčíslených poměrů odpovědí u jednotlivých skupin vidíme, že se znalostí pojmu Probační a mediační služba jsou na tom nejhůře respondenti mladší třiceti let. U tázaných středního věku se podíl částečně vyrovnal, ale i u této skupiny převažují záporné odpovědi. Pouze u starších padesáti let převažují kladné odpovědi nad negativními. Podle rozdílů u kladných a záporných odpovědí by se dalo usoudit, že s přibývajícím věkem je informovanost o PMS lepší.

TO 10: Znáte pojem alternativní trest?

Tabulka 13 - srovnání odpovědí u desáté otázky podle věku

Věk	Odpovědi	Počet odpovědí	Procentuální podíl
Do 30 let	Ano	28	59.6%
	Ne	19	40.4%
30 až 50 let	Ano	29	80.6%
	Ne	7	19.4%
51 a více	Ano	19	95%
	Ne	1	5%

Na rozdíl od předchozí otázky u desáté otázky jsou ukazatele odpovědí mnohem pozitivnější. U respondentů ve věku do třiceti let znala pojem alternativní trest větší část. Dotazovaní mezi třicátým a padesátým rokem odpověděli „Ano“ ve více jak třech čtvrtinách případů a z osob starších padesáti let odpověděla záporně pouze jedna. Stejně tak jako u šesté otázky se dá vypořádat, že s vyšším věkem respondentů stoupá i počet kladných odpovědí na otázku znalosti pojmu alternativní trest.

4.8 Shrnutí výzkumné části

Hlavním cílem výzkumné části bylo zmapovat povědomí neodborné široké veřejnosti o alternativních trestech a PMS. Tohoto cíle jsem se snažil dosáhnout kvantitativním výzkumným šetřením, které probíhalo formou dotazníkového šetření. Dotazník byl sestaven ze sociometrických otázek, díky kterým jsem mohl při vyhodnocování výzkumu zjistit, jak se mi podařilo zajistit různorodost vzorku pro jeho co největší reprezentativnost. Dále byly v dotazníku otázky vycházející z hlavního výzkumného cíle a dále z dílčích cílů, kterými jsem hlavní cíl zkonkretizoval. Prvním dílčím cílem bylo zjistit, jaké mají lidé povědomí o tom, co je to PMS a o jejích hlavních agendách. Druhým dílčím cílem jsem

chtěl zjistit, jestli veřejnost ví, co to je alternativní trest, proč je tato kategorie trestů označována jako alternativní a znají-li konkrétní druhy těchto trestů. Posledním dílčím cílem jsem se snažil zjistit, kde se se znalostmi o tomto tématu respondenti setkali a mají-li oni nějakou nebo nějakí lidé v jejich okolí přímou zkušenost s alternativními tresty. Po zanalyzování sebraných dat jsem se ještě krátce pokusil porovnat, jak jsou na tom respondenti se zkoumanými znalostmi v rámci věkových skupin, na které jsem je rozdělil.

Dle mého názoru se mi cíle výzkumu podařilo naplnit. Podle analýzy sociometrických otázek bych řekl, že vzorek respondentů je v dostatečné míře reprezentativní a jeho výsledná podoba je podle představ, které jsem si určil před začátkem výzkumu. Vzorek je rozmanitý podle věkové struktury, podle pohlaví a velká rozmanitost je i v kategoriích dosaženého vzdělání a studijních, respektive pracovních, oborů tázaných. Pouze v údajích o trvalém místě pobytu jasně převyšují respondenti bydlící ve městech, nemyslím si však, že by to byl klíčový údaj pro můj výzkum a že by tato skutečnost měla nějak ovlivnit výsledek šetření. U prvního dílčího cíle jsem z dat zjistil, že znalost pojmů Probační a mediační služba ČR a probace není ani poloviční. Tedy že tyto pojmy zná méně než polovina dotázaných. Se znalostí mediace je to trochu lepší, ale i tak znalo tento pojem jen 52% respondentů. Nejhůře na tom odpovídající byli se znalostí pojmu parole, kde záporné odpovědi dosáhly 83%. To nám ukazuje, jak je tato agenda PMS málo známá. Z těchto výsledků tedy plyne, že znalost PMS a souvisejících pojmů veřejností není velká. Druhý dílčí cíl se zabýval alternativními tresty. Znalost pojmu alternativní trest potvrdilo 73% respondentů ze zkoumaného vzorku. Po dotazu na konkrétní druhy těchto trestů byla nejčastější odpověď OPP a domácí vězení. Odpovídající uvedli i několik dalších druhů trestů, jako peněžitý trest nebo zákaz vstupu na sportovní, kulturní nebo jiné společenské akce, ale ne v takové míře jako první dva druhy. 30 respondentů nevědělo a 12 uvedlo nesprávné nebo neúplné odpovědi. K tomuto dílčímu cíli se vztahovala i patnáctá otázka, kde jsem se ptal, za jaký trest si respondenti myslí, že jsou alternativní tresty alternativou. Zde bylo uvedeno pouze 30 správných odpovědí. 22 tázaných odpovědělo, že neví. Velkou část odpovědí, konkrétně 39, tvořily odpovědi, kde respondenti uváděli druhy trestné činnosti, za které si myslí, že jsou tyto tresty udělovány, pouze však nspecifikovali konkrétní druh trestu. Veřejnost tedy ví, že alternativní tresty existují, znají i nějaké konkrétní podoby těchto trestů, nedokázali však z větší části uvést trest odnětí svobody, který tyto tresty nahrazují. K poslednímu dílčímu cíli se vztahovala otázka, tázaní se na to, kde se s informacemi o alternativních trestech respondenti setkali. V 47 případech byla

odpovědí určitá forma médií a sdělovacích prostředků. 32 tázaných nevědělo, kde k těmto informacím přišli. Z části byly jako zdroj informací zastoupeny školní vzdělávání a kinematografie a respondenti uváděli i další prameny. V rámci toho dílčího cíle jsem se dotazoval ještě na to, jestli mají s alternativními tresty respondenti nějakou zkušenost přímo oni nebo nějakí lidé v jejich okolí. Kladná odpověď o této přímé zkušenosti byla jen jedna a i ta by se dala označit jako nepřímá. U nepřímé zkušenosti bylo 8 kladných odpovědí, ne všechny však mají relevantní výpovědní hodnotu, protože několik z nich uvádělo případy řešení právního problému, ale ne pomocí alternativních trestů. Tento dílčí cíl se tedy podařilo naplnit hlavně z pohledu zmapování původu znalostí o alternativních trestech. I tak si myslím, že ve výsledku se mi i pomocí dílčích cílů podařilo naplnit hlavní výzkumný cíl a že se mi podařilo zjistit úroveň povědomí veřejnosti o PMS a alternativních trestech. Na konec jsem ještě provedl krátké srovnání toho, jak jsou na tom s těmito znalostmi respondenti v rámci věkových skupin do třiceti let, mezi třiceti a padesáti roky a staršími padesáti let. Ukázalo se, že míra znalosti pojmů PMS a alternativní trest je u starších respondentů větší než u těch mladších. Příčina této skutečnosti však nebyla předmětem tohoto výzkumu, ale mohlo by to být zajímavé téma pro nějaký další výzkum.

Závěr

Tématem této práce byly alternativní tresty a role Probační a mediační služby ČR. Teoretická část se skládá ze tří hlavních kapitol, ve kterých jsem se věnoval hlavně definování důležitých pojmů a popsání všech skutečností, které se k tématu práce vztahují. Pro větší přehlednost a lepší orientaci jsem kapitoly dělil tematicky na další podkapitoly. V první kapitole jsem stručně popsal historii vzniku PMS a to, na jakých základech byla vytvořena. Dále jsem se věnoval jednotlivým agendám její působnosti. Popsal jsem, co to je probace a jaká pracovní náplň se pod tímto pojmem skrývá, a zabýval jsem se také parolí, která svým způsobem spadá pod probační činnosti, ale je specifická tím, s jakou cílovou skupinou klientů pracuje a jaká je její náplň. Poté jsem se věnoval druhé velké agendě, kterou PMS zastává, což je mediace. Charakterizoval jsem základní aspekty mediační činnosti, cíle těchto činností a jejich náplň. Tuto část jsem doplnil o stručný popis projektu Building Bridges, který je jakousi alternativou k mediačním činnostem a je určitě zajímavým pojetím práce restorativní justice s pachateli a oběťmi trestných činů. Celou první kapitolu jsem se snažil pojmut jak z pohledu právního, tak i z pohledu sociální práce, hlavně tedy v kontextu pracovní náplně zaměstnanců PMS, tedy sociálních pracovníků. To se mi, myslím, podařilo.

V druhé kapitole jsem celé téma této práce zasadil do trestněprávního kontextu. Definoval jsem hlavní pojmy, které se týkají trestné činnosti. Hlavně druhy trestných činů a podmínky, které musejí být při jejich klasifikaci splněny. Krátce jsem se také věnoval činům, které nejsou trestné pro úplnost v zasazení do tohoto kontextu. Dále jsem se zabýval tresty. Nejdříve obecným charakteristikám toho, co je to trest, jaký je jeho účel, a tedy proč vlastně tyto sankce existují. Prostor jsem věnoval také zásadám udělování trestů za trestnou činnost. Přišlo mi důležité a na místě se tématu trestů takto věnovat, protože tresty jsou přímým důsledkem páchaní trestné činnosti a nejsou udělovány jenom tak podle svobodné vůle kohokoliv, ale soudci podle zákona. Konec této kapitoly jsem zaměřil na výčet trestů podle trestního zákoníku a samostatně jsem charakterizoval trest odnětí svobody a náležitosti k němu se vztahující. Myslím, že zasazení celého tématu do trestněprávního kontextu se mi podařilo. Charakterizoval jsem všechny, podle mě, důležité pojmy, které se dále objevovaly v další kapitole, a zbytečně jsem do této části nezabředl, protože přece jenom nestuduji právní obor a nebylo by to na místě.

V poslední kapitole teoretické části jsem se věnoval alternativním trestům. Začal jsem jejich obecnou charakteristikou pro uvedení této kapitoly a vysvětlil jsem, proč jsou nazývány jako alternativy. Dále jsem se věnoval popisu jednotlivých trestů zvláště v pořadí, jak jsou vyjmenovány v trestním zákoníku. U každého trestu jsem se věnoval jeho charakteristickým rysům. Uvedl jsem, v jakých případech jsou udělovány, tedy za jaké trestné činy a jakým pachatelům. Věnoval jsem se tomu, v čem je jejich hlavní podstata a v čem postihují odsouzené. U těch, u kterých to šlo, jsem se věnoval postavení pracovníků PMS, konkrétně jejich pracovní náplni při realizování těchto trestů a tomu, jaký tím mají vliv na pachatele jako na klienty sociální práce. Tento pohled na alternativní tresty byl důležitý z hlediska studovaného oboru a myslím si, že se mi podařilo alternativní tresty, u kterých to bylo možné, zasadit do kontextu sociální práce.

Řekl bych, že moje snaha o to, aby tato práce mohla do budoucna sloužit případným zájemcům jako jednoduchý a komplexní exkurz do problematiky alternativních trestů a role PMS při jejich realizaci, byla teoretickou částí naplněna. Všem částem tématu, které jsem chtěl do obsahu práce zahrnout, jsem se dostatečně věnoval a nic jsem neopomněl. Z tohoto hlediska jsem cíl práce naplnil.

Dále následovala metodická část, kterou tvoří výzkumné šetření. Jako hlavní cíl výzkumu jsem si zvolil zmapování povědomí široké neodborné veřejnosti o alternativních trestech a PMS. Pro tento účel jsem zvolil metodu kvantitativního výzkumu, konkrétně formou dotazníkového šetření. Myslím si, že tuto metodu i formu výzkumu jsem zvolil správně vzhledem k tomu, že mi umožnila zkoumat větší počet respondentů, než by tomu tak bylo u kvalitativního výzkumu, a tím jsem dosáhl větší míry zobecnitelnosti u získaných dat. Protože jsem zkoumal povědomí široké veřejnosti o tomto tématu, určil jsem si, co se týká věku, pracovních či studijních oborů a dosaženého vzdělání široký vzorek. Jedinou podmínkou, kterou jsem dodržel, bylo nezahrnout do zkoumaného vzorku studenty právnických oborů nebo osoby s právnickým vzděláním. Dále jsem si určil tři dílčí cíle pro výzkum. Prvním bylo zjistit, jaké má veřejnost povědomí o PMS a jejich hlavních agendách činnosti. Druh dílčí cíl se vázal na zjištění míry povědomí o alternativních trestech. A v rámci posledního dílčího cíle jsem zjišťoval, jakým způsobem se respondenti s alternativními tresty seznámili a mají-li s nimi nějaké přímé nebo nepřímé zkušenosti. První dva dílčí cíle se mi naplnit podařilo a o tom také vypovídá výstup z analýzy jednotlivých otázek. U třetího cíle se mi to podařilo, dá se říci, částečně. Zjistil jsem, kde

se se skutečnostmi o alternativních trestech tázaní seznámili. U otázek o přímých nebo nepřímých skutečnostech bylo kladných odpovědí velice málo. Svým způsobem tento dílčí cíl naplněn byl, jen s tím výsledkem, že těchto zkušeností bylo velice málo. Dotazování na tyto skutečnosti třetího dílčího cíle však nebylo hlavní náplní mého výzkumu a nebyl tedy neúspěšný. Hlavní cíl výzkumu se mi naplnit podařilo s výsledky, které jsou uvedeny ve vyhodnocení výzkumného šetření v metodické části této práce. Zjistil jsem, jaké má veřejnost o alternativních trestech a PMS povědomí a řekl bych, že mnou zvolená metoda i forma výzkumu byla zvolena a realizována správně. Myslím si, že zkoumání zkušeností veřejnosti s těmito tresty by mohlo být zajímavým tématem nějakého dalšího výzkumu, z hlediska mé práce a hlavního cíle výzkumné části však nebylo klíčové a pro výpovědní hodnotu šetření zásadní.

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Transformační tabulka dílčích cílů a tazatelských otázek	54
Tabulka 2 - Vyhodnocení první otázky	57
Tabulka 3 - Vyhodnocení druhé otázky.....	58
Tabulka 4 - Vyhodnocení třetí otázky	58
Tabulka 5 - Vyhodnocení čtvrté otázky.....	59
Tabulka 6 - Vyhodnocení páté otázky.....	60
Tabulka 7 - Vyhodnocení jedenácté otázky.....	64
Tabulka 8 - Vyhodnocení patnácté otázky	66
Tabulka 9 - Vyhodnocení dvanácté otázky.....	67
Tabulka 10 - Vyhodnocení třinácté otázky.....	68
Tabulka 11 - Vyhodnocení čtrnácté otázky	68
Tabulka 12 - Srovnání odpovědí u šesté otázky podle věku.....	69
Tabulka 13 - srovnání odpovědí u desáté otázky podle věku	70

Seznam grafů

Graf 1- Vyhodnocení šesté otázky	61
Graf 2 - Vyhodnocení sedmé otázky	62
Graf 3 - Vyhodnocení osmé otázky.....	62
Graf 4 - Vyhodnocení deváté otázky.....	63
Graf 5 - Vyhodnocení desáté otázky	64

Seznam literatury a informačních zdrojů

GREPL, Marek a Irena SEDLÁČKOVÁ. *Průvodce pro výstup z vězení*. 1. vyd. Olomouc: Sdružení Podané ruce, 2012, 41 s. ISBN 978-80-904145-3-2.

JARKOVSKÁ, Lucie, Petr KOTULAN a Jan ROZUM (ed.). *Institut dohledu u podmíněného propuštění: závěrečná zpráva z výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, 290 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-026-9.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákon: a, Trestní řád : s poznámkami a judikaturou : a předpisy související : zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o Policii ČR, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, zákon o Probační a mediační službě, advokátní tarif : v úplném znění*. 26. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.10.2008 se zapracováním změn účinných od 1.1.2009. Praha: Linde, 2008, 1135 s. ISBN 978-80-7201-731-7.

KLAASSENOVÁ, Esther, JOHNSTONE, Gerry (ed.). *Building Bridges: restorativní dialogy mezi oběťmi a pachateli: Příručka pro vytvoření a vedení programu Building Bridges*. 2015.

KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 797 s. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-042-3.

MATOUŠEK, Oldřich (ed.), Pavla KODYMOVÁ (ed.) a Jana KOLÁČKOVÁ (ed.). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010, 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

METODICKÝ POSTUP STŘEDISKA PMS V RÁMCI ZAJIŠTĚNÍ MOŽNOSTÍ UKLÁDÁNÍ A VÝKONU TRESTU OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH PRACÍ (OPP). *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 2002 - 2015 [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: WWW: <https://www.pmscr.cz/download/OPP_metodika_bez_priloh.pdf>

ORGANIZAČNÍ ŘÁD PMS ČR. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 2002 - 2015 [cit. 2015-12-29]. Dostupné z: WWW: <https://www.pmscr.cz/download/03_ORG_RAD_PMSCR_aktual_01022011.pdf>

PAROLE. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. [cit. 2016-01-04]. Dostupné z: WWW: <<https://www.pmscr.cz/parole-dohled-nad-podminene-propustenymi/>>

Pokuta neboli peněžítý trest. *www.trestni-rizeni.com - trestní právo a trestní řízení pro laiky* [online]. 2016 [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: WWW: <<http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/pokuta-neboli-penezity-trest>>

PŘESLIČKOVÁ, Hana, Radek GAJDOŠ a Miroslav KRUTINA. *Obecně prospěšné práce a další instituty restorativní justice: informativní brožura pro obce, nevládní organizace a účastníky trestního řízení*. Vyd. 1. Praha: Český helsinský výbor, 2003, 72 s. ISBN 80-86436-14-4.

PUNCH, Keith. *Základy kvantitativního šetření*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 150 s. ISBN 978-80-7367-381-9.

RABIŇÁKOVÁ, Dana (ed.). *Právo pro každý den: probační a resocializační program : metodické materiály a pracovní listy*. Vyd. 1. Praha: Partners Czech, 2006, 123 s. ISBN 80-903767-0-3.

System trestů. *www.trestni-rizeni.com - trestní právo a trestní řízení pro laiky* [online]. 2016 [cit. 2016-02-09]. Dostupné z: WWW: <<http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/system-trestu>>

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, 2 sv. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-109-3.

ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. Teoretik. ISBN 978-80-87212-68-4.

ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ (ed.) a Dagmar DOUBRAVOVÁ (ed.). *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2.

TREST DOMÁCÍHO VĚZENÍ. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: WWW: <<https://www.pmscr.cz/trest-domaciho-vezeni/>>

Trest propadnutí majetku | epravo.cz. *EPRAVO.CZ – Váš průvodce právem - Sbirka zákonů, judikatura, právo* [online]. 2016 [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: WWW: <<http://www.epravo.cz/top/soudni-rozhodnuti/trest-propadnuti-majetku-78957.html>>

TREST ZÁKAZU VSTUPU NA SPORTOVNÍ, KULTURNÍ NEBO JINÉ SPOLEČENSKÉ AKCE. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: WWW: <<https://www.pmscr.cz/trest-zakazu-vstupu/>>

VANTUCH, Pavel. *Trestní zákoník s komentářem: komentář k zákonu č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů : informace z judikatury : k 1.8.2011*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2011, 1367 s. ISBN 978-80-7263-677-8.

Výjimečný trest. *www.trestni-rizeni.com - trestní právo a trestní řízení pro laiky* [online]. 2016 [cit. 2016-02-09]. Dostupné z: WWW: <<http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/vyjimecny-trest>>

Vysledovat počátky mediace je obtížné: Rozhovor s PhDr. Lenkou Holou. *Sociální péče / Sociální práce: Probace a mediace*. 2005, 2005(4), 37-42. ISSN 1213-6204.

Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník [online]. [cit. 4.2.2016]. Dostupné z: WWW: <<http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni-zakonik/>>

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) [online]. [cit. 15.2.2016]. Dostupné z: WWW: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni_rad/cast3h21.aspx/>

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí [online]. [cit. 29.12.2015]. Dostupné z: WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#cast8>>

Zavinění trestného činu. *www.trestni-rizeni.com - trestní právo a trestní řízení pro laiky* [online]. 2016 [cit. 2016-02-04]. Dostupné z: WWW: <<http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/zavineni-trestneho-cinu>>

ŽATECKÁ, Eva. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2007, 136 s. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-87071-55-7.

Necitovaná pomocná literatura

České vězeňství. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, 1994, **1994**(4).

HANUŠ, Bohuslav. *Primární základy penologie*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola J.A. Komenského, 2005. ISBN 80-86723-14-3.

Seznam příloh

Příloha A – Dotazník výzkumné části

Příloha A

Dotazník k bakalářské práci na téma Alternativní tresty a role Probační a mediační služby

Vypracoval Kryštof Pech

Dobrý den, jsem student třetího ročníku oboru Sociální práce na Ústavu sociální práce Univerzity Hradec Králové a chtěl bych Vás tímto poprosit o vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník je naprosto anonymní, takže nebude dohledatelné, kdo konkrétně ho vyplnil a data z něj plynoucí poslouží pouze pro mé účely při vypracovávání výzkumu k mé závěrečné bakalářské práci. Děkuji Vám za vyplnění a za Váš čas.

1. Jaké je Vaše pohlaví?

- Muž Žena

2. Jaký je Váš věk?

3. V jakém místě bydlíte?

- Vesnice Město

4. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- Základní škola
 Střední škola bez maturity
 Střední škola s maturitou
 Vyšší odborná škola
 Vysoká škola

5. Jaký obor studujete nebo v jakém oboru pracujete či jste pracoval/a?

6. Víte co to je Probační a mediační služba ČR?

Ano Ne

7. Víte co to znamená probace?

Ano Ne

8. Víte co to znamená mediace?

Ano Ne

9. Víte co to znamená parole?

Ano Ne

10. Znáte pojem alternativní trest?

Ano Ne

11. Pokud ano, jaké druhy těchto trestů znáte? (Pokud byla odpověď na otázku č. 10 „Ne“, na tuto neodpovídejte)

12. Kde jste se s touto formou trestů seznámil/a? (Pokud byla odpověď na otázku č. 10 „Ne“, na tuto neodpovídejte)

13. Máte s touto formou trestu nějakou osobní zkušenost? Pokud ano, tak jakou. (Pokud byla odpověď na otázku č. 10 „Ne“, na tuto neodpovídejte)

Ano Ne

14. Má s touto formou trestu zkušenost nějaký člověk ve vašem okolí (přítel, známý, rodinný příslušník)? Pokud ano, tak jakou. (Pokud byla odpověď na otázku č. 10 „Ne“, na tuto neodpovídejte)

Ano Ne

15. Za jaký trest, si myslíte, že jsou tyto tresty alternativou?
